

BIBLIOTHECA
SCRIPTORUM GRAECORUM ET ROMANORUM
TEUBNERIANA.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM

AD FAMILIARES LIBRI I-IV.

RECOGNOVIT

REINHOLDUS KLOTZ.

BIBLIOTHECA SCRIPTORUM GRECORUM ET ROMANORUM TEUBNERIANA.

Herausgegeben von:

H. L. AHRENS (1) — L. F. BEKKER (2) — C. ED. BENSELER (3) —
TH. BERGKE (4) — J. BERNAYS (5) — G. BERNHARDY (6) — G. BOEHME (7) —
H. BONITZ (8) — E. BONNELL (9) — C. DAREMBERG (10) — R. DIETSCHE (11) —
L. DINDORF (12) — W. DINDORF (13) — C. T. DRESSLER (14) —
A. FLECKEISEN (15) — H. E. FOSS (16) — FR. FRANKE (17) —
R. GEIER (18) — FR. HAASE (19) — C. A. HAECKERMANN (20) —
K. HALM (21) — R. HERCHER (22) — K. F. HERMANN (23) — M. HERTZ (24) —
C. JACOBITZ (25) — J. C. JAHN (26) — L. V. JAN (27) — J. JEEP (28) —
H. KEIL (29) — R. KLOTZ (30) — H. KÜCHLY (31) — A. MEINEKE (32) —
R. MERKEL (33) — A. NAUCK (34) — K. NIPPERDEY (35) — F. OEHLER (36) —
G. QUECK (37) — FR. RITSCHL (38) — G. ROEPER (39) — A. ROSSBACH (40) —
C. L. ROTH (41) — C. SCHREIBE (42) — TH. SCHMID (43) — F. W. SCHNEIDWIN (44) —
J. H. C. SCHUBART (45) — C. SENTENIS (46) — L. SPENGLER (47) — L. ULLICH (48) —
W. WEISENBORN (49) — FR. WIMMER (50) — E. WÖLFFLIN (51) — A. DEDERICH (52) —
G. F. SCHOEMANN (53) — A. KIRCHHOFF (54) — E. MEHLER (55) — A. RAUMEISTER (56) —
G. THILO (57) — K. SOHNKE (58) — E. HUSCHKE (59) — G. STEINHART (60) —
B. DOMBART (61) — C. WACHSMUTH (62) — A. V. GUTSCHMID (63) —
FR. HULTSCH (64) — B. DINTER (65) — A. KIESSLING (66) — H. EYSENHARDT (67) —
H. PETER (68) — R. HOCH (69) — O. RIBBECK (70) — G. FRIEDLEIN (71) —
R. PEIPER & G. RICHTER (72).

Erschienen sind bis jetzt (Januar 1868):

A. Griechische Autoren.

(Die jedem einzelnen Autor beigegefügte Zahl bezieht sich auf den Herausgeber, welcher darnach aus dem obenstehenden Verzeichnisse ersichtlich ist.)

Die Ausgaben auf feinerem Papier sind verhältnismässig theurer.

Aeliani opera (22), 2 voll.	3	Isocratis orationes (32), voll.	22 1/2
Aeschini orationes (17)	7 1/2	Luciani opera (25), 3 voll.	1 24 1/2
Aeschyli tragoediae (15)	10	(Auch in 6 einz. Abtheilgn.)	
— Jedes Stück einzeln	3	Lycurgus (42)	6
Aesopicae fabulae (21)	7 1/2	Lydus de ostentis (62)	27
Anthologia lyrica (4)		Lysiae orationes (42)	11 1/2
Apollodorus (2)	9	Manetho (31)	12 1/2
Apollonii Rhodii Argonaut. (33)	9	Metrologici scriptores (64), 2 voll.	1 21
Appiani hist. Romana (2), 2 voll.	1 24	Nicomachus Gerasenus (69)	18 1/2
Aristophanis comoediae (4), 2 voll.	27	Nonnus (31), 2 voll.	3
— Auch jedes Stück einzeln, à	5	Onosander (31)	12 1/2
Aristoteles Vol. I.		Pausanias (45), 2 voll.	1
Arriani expeditio Alex. (18)	9	Pindari carmina (44)	9
— — scripta minora (22)	10	Platonis dialogi (23), 6 voll.	2 27
Athenaeus (32), 4 voll.	4	(Auch in 15 klein. Abtheilgn.)	
Babrii fabulae (44)	6	Plotinus (54), 2 voll.	1 24
Bucolici Graeci (1)	5	Plutarchi vitae (46), 5 voll.	2 9
Demosthenis orationes (13), 3 voll.	1 7 1/2	(Auch in 14 einz. Abtheilgn.)	
(Auch in 6 einz. Abtheilgn.)		Polyaenus (51)	1 15
Dio Cassius (12), 5 voll.	4	Polybius (12), Vol. I—III.	à — 27
Dio Chrysostomus (12), 2 voll.	1 18	Porphyrus (34)	18
Diodorus Siculus (12), Vol. I—IV. à	1	Quintus Smyrnaeus (31)	12
Dionysius Halic. (66), Vol. I—III.	2 12	Rhetores Graeci (47), 3 voll.	3
Erotici scriptores (22), 2 voll.	2 12	Sophoclis tragoediae (13)	12 1/2
Euripides (34), 2 voll.	27	— Jedes Stück einzeln	à — 3 1/2
Eusebius (13), Vol. I—III.	3 22 1/2	Stobaei florilegium (32), 4 voll.	3
Heliodorus (2)	22 1/2	— eclogae (33), 2 voll.	2
Herodianus (2)	12	Strabo (32), 3 voll.	1 21
Herodoti historiae (11), 2 voll.	22 1/2	Themistii paraphrases (47), 2 voll.	2
Homeri Ilias (13), 2 voll.	12 1/2	Theophrastus Eresius (50), 3 voll.	2
— mit Einleit. v. Senggebusch	18	Theophrasti characteres (16)	12
— Odyssaea (13), 2 voll.	12 1/2	Thucydides (7), 2 voll.	18 1/2
— mit Einleit. v. Senggebusch	18	Xenophontis expeditio Cyri (12)	6 1/2
Hymni Homerici (56)	7 1/2	— historia graeca (12)	7 1/2
Iliadis carmina XVI (31)	1	— institutio Cyri (12)	7 1/2
Iosephus, Flavius (2), 6 voll.	3 18	— commentarii (12)	3 1/2
Isaicus (41)	12	— scripta minora (12)	7 1/2

655

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD FAMILIARES

LIBRI I—IV.

RECOGNOVIT

REINHOLDUS KLOTZ.

LIPSIAE

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXVIII.

W. CH. 1815
1815
1815

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLARUM AD FAMILIARES LIBRI XVI.

LIBER I.

AD P. LENTULUM.

I.

Rex Aegypti Ptolemaeus a suis regno eiectus, ut per populum Romanum reduceretur in regnum, largitionibus laborabat. Dicebatur carmen Sibyllinum obstare, quod vetabat regem cum multitudine reduci. P. Lentulus Ciliciae tum proconsul regem reducere cupiebat et rem per amicos suos Romae agitabat, quum alii Cn. Pompeio eam rem mandari vellent. Iam M. Cicero quid his de rebus in senatu actum sit P. Lentulum edocet. Scripta epistola est a. u. c. 698. Varr.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Ego omni officio ac potius pietate erga te caeteris satis facio omnibus, mihi ipse numquam satis facio. Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut, quoniam tu nisi perfecta re de me non conquiesti, ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa haec sunt. Hammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, quum tu aderas, agebatur. Regis causa si qui sunt qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt. Senatus religionis calumniam non religione, sed malevolentia et illius regiae largitionis invidia comprobatur. 2. Pompeium et hortari et orare, etiam liberius accusare et monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris nec admonitionibus relinquit locum. Nam quum in sermone cotidiano tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam nec

cic. III. 1.

gravitate nec studio nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum et amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis. Is hac regia causa excepta caeteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat accipimus: quod instituit referre de religione et saepe iam rettulit, ab eo deduci non potest. 3. Res ante Idus acta sic est — nam haec Idibus mane scripsi —: Hortensii et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu — teneri enim res aliter non potest —, sed ex illo senatus consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas, quod commodo rei publicae facere possis, ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit nec excludit Pompeium: censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint: Bibulus tres legatos, ex iis, qui privati sunt. Huic adsentiuntur reliqui consulares praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere, et Volcatium, qui Lupo referente Pompeio decernit, et Afranium, qui adsentitur Volcatio. Quae res auget suspicionem Pompeii voluntatis: nam animadvertebatur Pompeii familiares adsentire Volcatio. Laboratur vehementer: inclinata res est. Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio omniumque Pompeii familiarium studium in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, quod cum ornasti, non sunt amici. 4. Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege et ab intimis ac domesticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis et in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis praesentes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus.

II.

Significat quid deinceps actum in senatu sit de causa regia Id. Ian., quae sententiae dictae, quo Pompeius, quo eius familiares animo sint, quae tribuni pl. frustra moliti. Scripta epistola est a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Idibus Ianuariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis et Caninii tribuni pl. Eo die nos quoque multa verba fecimus maximeque visi sumus senatum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem permovere. Itaque postridie placuit ut breviter sententias diceremus. Videbatur enim reconciliata nobis voluntas esse senatus: quod quum dicendo tum singulis appellandis rogandisque perspexeram. Itaque quum sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent, secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres, tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret, postulatum est ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cui rei iam obsisti non poterat, Bibulo adsensum est: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia. 2. Proxima erat Hortensii sententia, quum Lupus, tribunus pl., quod ipse de Pompeio rettulisset, intendere coepit ante se oportere discessionem facere quam consules. Eius orationi vehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim et iniqua et nova. Consules neque concedebant neque valde repugnabant: diem consumi volebant: id quod est factum. Perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros, quamquam aperte Volcatio adsentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis: nam ei Bibuli sententiam valere cupierunt. 3. Hac controversia usque ad noctem ducta senatus dimissus est. Ego eo die casu apud Pompeium cenavi nactusque tempus hoc magis idoneum quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere. Quem ego ipsum quum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis: quum autem eius familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iam pridem a certis hominibus non invito rege ipso consiliariisque eius esse corruptam. 4. Haec scripsi a. d. xvi. Kal. Febr. ante lucem.

Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quem ad modum spero, dignitatem nostram ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis aut salvis legibus aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit: cui quum Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De caeteris rebus quidquid erit actum scribam ad te et ut quam rectissime agantur omni mea cura, opera, diligentia, gratia providebo.

III.

A. Trebonii equitis Rom. negocia, quae is habebat in Cilicia, P. Lentulo procos. commendat. Scripta epistola est a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. A. Trebonio, qui in tua provincia magna negocia et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is quum antea semper et suo splendore et nostra caeterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit tum hoc tempore propter tuum in me amorem nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis literis se apud te gratiosum fore. 2. Quae ne spes eum fallat, vehementer rogo te, commendoque tibi eius omnia negocia, libertos, procuratores, familiam, in primisque ut, quae T. Ampius de eius re decrevit, ea comprobes omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat meam commendationem non vulgarem fuisse.

IV.

Lentuli causam de Ptolemaeo reducendo calumniis impeditam queritur, sed, nisi vis interverterit, senatus populiue Romani studio posse sustentari iudicat. Scripta epistola est a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. A. d. xvi. Kal. Febr. quum in senatu pulcherrime starem, quod iam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus, unumque certamen esset reli-

ctum, sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis. Causam enim frequenti senatu, non magna varietate magnaue invidia eorum, qui a te causam regiam alio traferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem, Bibulum multo iustiores, paene etiam amicum. Caninius et Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse luros. Senatus haberi ante Kalendas Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest, neque mense Febr. toto nisi perfectis aut reiectis legationibus. 2. Haec tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impedirent quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandream vellet ire. Dignitatis autem tuae nemo est quin existimet habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim qui nesciat, quo minus discessio fieret, per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio, si quae conabuntur agere, satis mihi provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus aut etiam sine vi agere possint. 3. Ego neque de meo studio neque de non nullorum iniuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem, qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar meritorum tuorum adsecutus, aut de aliorum iniuriis querar, quod sine summo dolore facere non possum? Ego tibi a vi, hac praesertim imbecillitate magistratum, praestare nihil possum: vi excepta, possum confirmare te et senatus et populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum.

V. a.

Subita C. Catonis promulgatio. Veretur ne causa regia P. Lentulo erepta destituatur. Scripta est epistola a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Tametsi mihi nihil fuit optatius quam ut primum abs te ipso, deinde a caeteris omnibus quam gratissimus erga te esse cognoscerer, tamen adficio summo dolore eius modi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut et meam et caeterorum erga te fidem et benevolentiam absens expe-

rirere. Te videre et sentire eamdem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. 2. Nos quum maxime consilio, studio, labore, gratia de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret et animos a minore cura ad summum timorem traduceret. Sed tamen in eius modi perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus, et Catoni quidem, quoquo modo se res habet, profecto resistemus. 3. De Alexandrina re causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque praesentibus cumulate satis facturum. Sed vereor ne aut eripiaturs causa regia nobis aut deseratur: quorum utrum minus velim non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio nec mihi displicebat, ut neque iacere regem pateremur nec nobis repugnantibus ad eum deferri, ad quem prope iam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter, ut neque, si quid obtineri poterit, non contendamus nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. 4. Tuae sapientiae magnitudinisque animi est omnem amplitudinem et dignitatem tuam in virtute atque in rebus gestis tuis atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, non nullorum hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi quam tibi futurum. A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi. Utor ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis neque fide maiore esse iudico neque amantiorem tui.

V. b.

Causa regia a Cn. Pompeio iam paene derelicta futurum sibi videri scribit, ut rex ad P. Lentulum restituendi sui causa se conferat. Scripta est epistola a. u. c. 698.

[M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.]

1. Hic quae agantur quaeque acta sint, ea te et litteris multorum et nunciis cognosse arbitror: quae autem posita sunt in coniectura quaeque videntur fore, ea puto tibi a

me scribi oportere. Postea quam Pompeius et apud populum a. d. **ix.** Idus Febr., quum pro Milone diceret, clamore convicioque iactatus est in senatuque a Catone aspere et acerbe nimium magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quae nobis adhuc integra est — nihil enim tibi detraxit senatus nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest — videtur ab illo plane esse deposita. 2. Nunc id speramus idque molimur, ut rex, quum intelligat sese, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, adsequi non posse et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque abiectum fore, proficiscatur ad te: quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paullum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nosti hominis tarditatem et taciturnitatem. Nos tamen nihil quod ad eam rem pertineat praetermittimus. Caeteris iniuriis, quae propositae sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video praeter Hortensium et Lucillum: caeteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis speresque fore ut fracto impetu levissimi hominis tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

VI.

Consolatur P. Lentulum de tardo speratae rei progressu et exigua spe relictæ ad animi magnitudinem adhortatur. Scripsit a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Quae gerantur accipies ex Pollione, qui omnibus negociis non interfuit solum, sed praefuit. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor fore ut infringatur hominum improbitas et consiliis tuorum amicorum et ipsa die, quae debilitat cogitationes et inimicorum et proditorum tuorum. 2. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas quam mea adflicta est, tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti.

Sed praesta te eum, qui mihi a teneris, ut Graeci dicunt, unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum iniuria. A me omnia summa in te studia officiaque exspecta: non fallam opinionem tuam.

VII.

De litterarum ad P. Lentulum crebritate, de amicorum fide, de causa regia, de suis consiliis, de constantia tenenda, de suo et rei publicae statu, de Tulliae nuptiis, de Lentulo filio. Scripsit a. u. c. 698.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. Legi tuas litteras, quibus ad me scribis gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus et meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti, alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum et temporum diiuncti sumus, per litteras tecum quam saepissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit causae, quod non eius generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere. Quotiens mihi certorum hominum potestas erit quibus recte dem, non praetermittam. 2. Quod scire vis qua quisque in te fide sit et voluntate, difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi saepe significavi, nunc quoque re perspecta et cognita scribere, vehementer quosdam homines et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum iuvare potuerunt, invidisse dignitati tuae simillimamque in re dissimili tui temporis nunc et nostri quondam fuisse rationem: ut, quos tu rei publicae causa laeseras, palam te oppugnarent, quorum auctoritatem, dignitatem voluntatemque defenderas, non tam immemores essent virtutis tuae quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum, ex magistratibus autem L. Racilius et fide et animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuae propter magnitudinem beneficii tui fortasse plerisque officii maiorem auctoritatem habere videatur quam sententiae. 3. Praeterea quidem de consularibus nemini

possum aut studii erga te aut officii aut amici anîmi esse testis. Etenim Pompeium, qui mecum saepissime non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis temporibus illis non saepe in senatu fuisse. Cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, periucundae fuerunt. Mihi quidem humanitas tua vel summa potius sapientia non iucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem et tibi tua praestanti in eum liberalitate devinctum, non nihil suspicantem propter aliquorum opinionem suae cupiditatis te ab se abalienatum, illa epistola retinuisti. Qui mihi quum semper tuae laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano, tum vero lectis tuis litteris perspectus est a me toto animo de te ac de tuis ornamentis et commodis cogitare. 4. Qua re ea, quae scribam, sic habeto, me cum illo re saepe communicata de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: quoniam senatus consultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit, eaque, quae de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium quam constantis senatus consilium esse videatur, te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere et quid consequi possis, et, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandream atque Aegyptum tenere possis, esse et tuae et nostri imperii dignitatis Ptolemaïde aut aliquo propinquo loco rege collocato te cum classe atque exercitu proficisci Alexandream, ut, eam quum pace praesidiisque firmaris, Ptolemaeus redeat in regnum: ita fore ut et per te restituatur, quem ad modum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quem ad modum homines religiosi Sibyllae placere dixerunt. 5. Sed haec sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimatuos videremus: si cecidisset, ut volumus et optamus, omnes te et sapienter et fortiter, sin aliquid esset offensum, eosdem illos et cupide et temere fecisse dicturos. Qua re quid adsequi possis non tam facile est nobis quam tibi, cuius prope in conspectu Aegyptus est, iudicare. Nos quidem hoc sentimus: si ex-

ploratum tibi sit posse te illius regni potiri, non esse cunctandum: si dubium sit, non esse conandum. Illud tibi adfirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore ut absens a multis, quum redieris, ab omnibus collaudere. Offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem religionemque video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo quam ex eventu homines esse facturos. 6. Quod si haec ratio rei gerendae periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam atque imperium tuum pecunias ei credidissent, fidem suam praestitisset, et auxiliis eum tuis et copiis adiuvares: eam esse naturam et regionem provinciae tuae, ut illius redditum vel adjuvando confirmares vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat tu facillime optimeque perspicies: quid nobis placuisset ex me potissimum putavi te scire oportere. 7. Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate et imbecillitate Clodii gratularis, minime miramur te tuis ut egregium artificem praeclaris operibus laetari: quamquam est incredibilis hominum perversitas — graviore enim verbo uti non libet —, qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt: quorum malevolentissimis obtrectionibus nos scito de vetere illa nostra diuturnaue sententia prope iam esse depulsos, non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque praeclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus: sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in re publica nostra delectet quam splendor offendat. 8. Quod eo liberius ad te scribo, quia non solum temporibus his, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope nostrae laudi dignitatique favisti: simulque quod video non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meae: in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi: quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem fuisse fortunam: multum enim interest

utrum laus imminuatur an salus deseratur. Me meae tamen ne nimis poeniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim ut plus additum ad memoriam nominis nostri quam demptum de fortuna videretur. 9. Te vero emoneo quum beneficiis tuis tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare, magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus semperque amavi, ne umquam inflectas cuiusquam iniuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Haec profecto vides quanto expressiora quantoque illustriora futura sint, quum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quae per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut haec multo ante meditare, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas sentiasque — id quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas —, te facillime posse obtinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres. 10. Quod scribis te velle scire qui sit rei publicae status, summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate iam plus valerent. Itaque perpaucis adversantibus omnia, quae ne per populum quidem sine seditione se adsequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt: nam et stipendium Caesari decretum est et decem legati et ne lege Sempronia succederetur facile perfectum est. Quod eo ad te brevius scribo, quia me status hic rei publicae non delectat: scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse litteris omnibus a pueritia deditus experiendo tamen magis quam discendo cognovi, tu tuis rebus integris discas, neque salutis nostrae rationem habendam nobis esse sine dignitate neque dignitatis sine salute. 11. Quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam, speroque et opto nobis hanc coniunctionem voluptati

fore. Lentulum eximia spe summae virtutis adolescentem quum caeteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias: nulla enim erit hac praestantior disciplina: quem nos, et quia tuus et quia te dignus est filius et quia nos diligit semperque dilexit, in primis amamus carumque habemus.

VIII.

De statu rei publicae questus, P. Lentulum consolatur de spe exigua causae regiae aut paene fracta: certiorē spem supplicationis ostendit. Scripta epistola est a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1. De omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit optime ex M. Plaetorio cognosces, qui non solum interfuit his rebus, sed etiam praefuit neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces, quae quales sint non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum aetate habitura res esse videatur. 2. Ego quidem, ut debeo et ut tute mihi praecepisti et ut me pietas utilitasque cogit, me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendum putasti. Sed te non praeterit quam sit difficile sensum in re publica praesertim rectum et confirmatum deponere. Verum tamen ipse me conformo ad eius voluntatem, a quo honeste dissentire non possum: neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simulatione: tantum enim animi inductio et mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut, quae illi utilia sunt et quae ille vult, ea mihi omnia iam et recta et vera videantur. Neque, ut ego arbitror, errarent ne adversarii quidem eius, si, quum pares esse non possent, pugnare desisterent. 3. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quae Pompeius velit, vel taceam vel etiam, id quod mihi maxime libet, ad nostra me studia referam litte-

rarum: quod profecto faciam, si mihi per eiusdem amicitiam licebit. Quae enim proposita fuerant nobis, quum et honoribus amplissimis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sentiendis dicendis, libertas in re publica capessenda, ea sublata tota sunt, nec mihi magis quam omnibus. Nam aut ad sentiendum est nulla cum gravitate paucis aut frustra dissentiendum. 4. Haec ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut iam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota ratio est senatus, iudiciorum, rei totius publicae. Ocium nobis exoptandum est: quod ii, qui potuntur rerum, praestaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis et constantis senatoris nihil est quod cogitemus: amissa culpa est eorum, qui a senatu et ordinem coniunctissimum et hominem clarissimum abalienarunt. 5. Sed ut ad ea, quae coniunctiora rebus tuis sunt, revertar, Pompeium tibi valde amicum esse cognovi et eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia quae voles obtinebis: quibus in rebus me sibi ille adfixum habebit neque a me ulla res quae ad te pertineat negligetur. Neque enim verebor ne sim ei molestus, cui iucundum erit etiam propter se ipsum, quum me esse gratum videbit. 6. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quae ad te pertineat, quae mihi non carior sit quam meae res omnes. Idque quum sentiam, sedulitate mihi met ipse satis facere possum, re quidem ipsa ideo mihi non satis facio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. 7. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Exspectabantur litterae tuae, de quibus eramus iam cum Pompeio locuti: quae si erunt adlatae, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus: caeteraque, quae ad te pertinebunt, quum etiam plus contenderimus quam possumus, minus tamen faciemus quam debemus.

IX.

Sese excusans demonstrat cur in gratiam cum Caesare, Vatinius, Crasso redierit, de scriptis suis, de P. Lentuli rebus domesticis, de

Q. fratris negocio, de suo in Lentulum studio, de Appii successione, de publicanis non offendendis. Scripta epistola est a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. P. LENTULO IMPERATORI.

1. Periucundae mihi fuerunt litterae tuae, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, quum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo diiuncti fuimus, et una et Romae fuisset. 2. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum quodque et in primis potes et ego a te vehementer exspecto, in sentiis senatoriis et in omni actione atque administratione rei publicae floruissemus: de qua ostendam equidem paullo post qui sit meus sensus et status et rescribam tibi ad ea, quae quaeris: sed certe et ego te auctore amicissimo ac sapientissimo et tu me consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benevolo certe usus esses: — quamquam tua quidem causa te esse imperatorem provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, laetor: — sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praesentiores praesens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam, mirificum me tibi comitem praebeissem: quamquam ille peremnis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. Ea est enim conatus, quibus patefactis nullam sibi in posterum non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. 3. Te autem etsi mallet in meis rebus expertum quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo eam fidem cognosse hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota iam videtur

mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris. 4. Certiorem te per litteras scribis esse factum me cum Caesare et cum Appio esse in gratia, teque id non reprehendere ascribis. Vatinius autem scire te velle ostendis quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paullo rationem consiliorum meorum repetam necesse est.

Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum non solum meis, sed etiam rei publicae restitutum putabam et, quoniam tibi incredibilem quemdam amorem et omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem, rei publicae, quae te in me restituendo multum adiuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantum modo communi officio civium, non alicui erga me singulari beneficio debitum praestitissem. Hac me mente fuisse et senatus ex me te consule audivit et tu in nostris sermonibus colloctionibusque ipse vidisti. 5. Etsi iam primis temporibus illis multis rebus meus offendebar animus, quum te agente de reliqua nostra dignitate aut occulta non nullorum odia aut obscura in me studia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quae quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate senatus sarcienti eam voluntatem, quam exspectaram, praestiterunt. Quae quum viderem — neque erant obscura —, non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae fecerant. 6. Itaque quamquam et Pompeio plurimum te quidem ipso praedicatore ac teste debebam et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam iudicio meo diligebam, tamen non reputans quid ille vellet in omnibus meis sentiis de re publica pristinis permanebam. 7. Ego sedente Cn. Pompeio, quum, ut laudaret P. Sestium, introisset in urbem dixissetque testis Vatinius me fortuna et felicitate C. Caesaris commotum illi amicum esse coepisse, dixi me eam M. Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre, dixique eodem teste alio

loco eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent et qui me coëgissent: tota vero interrogatio mea nihil habuit nisi reprehensionem illius tribunatus: in qua omnia dicta sunt libertate animoque maximo de vi, de auspiciis, de donatione regnorum. 8. Neque vero hac in causa modo, sed constanter saepe in senatu. Quin etiam Marcellino et Philippo consulibus Nonis Aprilibus mihi est senatus adsensus, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Maiis referretur. Num potui magis in arcem illius causae invadere aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta magnus animorum motus est factus quum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. 9. Nam hoc senatus consulto in meam sententiam facto Pompeius, quum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam et in Africam profectus est eo-que itinere Lucam ad Caesarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium id ferre constabat, quod ego quum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi. Quem quum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca disceserat, convenisset: 'Te, inquit, ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti.' Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso meo fratre quidque sibi is de me recepisset in memoriam redegit, seque, quae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse ipsum meum fratrem testatus est: cuius causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit ut eam ne oppugnarem, si nollem aut non possem tueri. 10. Haec quum ad me frater pertulisset et quum tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum redditum reservarem, collegi ipse me et cum ipsa quasi re publica collocutus sum, ut mihi tam multa pro se perpresso atque perfuncto concederet, ut officium meum memoremque in bene meritos animum fidemque fratris mei praestarem, eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum vi-

rum esse pateretur. In illis autem meis actionibus senti-
tiisque omnibus, quae Pompeium videbantur offendere, cer-
torum hominum, quos iam debes suspicari, sermones refe-
rebantur ad me: qui quum illa sentirent in re publica, quae
ego agebam, semperque sensissent, me tamen non satis
facere Pompeio Caesaremque inimicissimum mihi futurum
gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo
illud magis, quod inimicum meum — meum autem? immo
vero legum, iudiciorum, ocii, patriae, bonorum omnium —
sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant,
sic me praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi sto-
machum facerent, quem ego funditus perdidici, sed certe ut
facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio
efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus rationibus-
que subductis summam feci cogitationum mearum omnium,
quam tibi, si potero, breviter exponam. 11. Ego si ab im-
probis et perditis civibus rem publicam teneri viderem, sic-
ut et meis temporibus scimus et non nullis aliis accidisse,
non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne
periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur
etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adiungerem, ne
si summa quidem eorum in me merita constarent. Quum
autem in re publica Cn. Pompeius princeps esset, vir is,
qui hanc potentiam et gloriam maximis in rem publicam
meritis praestantissimisque rebus gestis esset consecutus
cuiusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in praetura
autem et in consulatu adiutor etiam exstitissem, quumque
idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis te-
cum, me adiuvisset meumque inimicum unum in civitate ha-
beret inimicum, non putavi famam inconstantiae mihi perti-
mescendam, si quibusdam in sentiis paullum me immutas-
sem meamque voluntatem ad summi viri de meque optime
meriti dignitatem aggregassem. 12. In hac sententia com-
plectendus erat mihi Caesar, ut vides, in coniuncta et causa
et dignitate. Hic multum valuit quum vetus amicitia, quam
tu non ignoras mihi et Quinto fratri cum Caesare fuisse, tum
humanitas eius ac liberalitas brevi tempore et litteris et offi-
ciis perspecta nobis et cognita. Vehementer etiam res ipsa

publica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri et ne fieret vehementer recusare. Gravissime autem me in hanc mentem impulit et Pompeii fides, quam de me Caesari dederat, et fratris mei, quam Pompeio. Erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: 'quales in re publica principes essent, tales reliquos solere esse cives.' Tenebam memoria nobis consulibus ea fundamenta iacta ex Kalendis Ianuariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret Nonis Decembribus tantum vel animi fuisse in illo ordine vel auctoritatis. Idemque memineram nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, quum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. 13. Postea, quum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres neque res publica consules haberet, sed mercatores provinciarum et seditionum servos ac ministros, iecit quidam casus caput meum quasi certaminis causa in mediam contentionem dissensionemque civilem. Quo in discrimine quum mirificus senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo exstitisset, non dicam quid acciderit — multorum est enim et varia culpa —, tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt, non minor est in iis, qui reliquerunt: et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos cives et a me conservatos et me servare cupientes, spoliatos ducibus servis armatis obiici noluerim declararique maluerim quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, quum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum, quum de me ageres, sed etiam confirmasti atque tenuisti. 14. Qua in causa — non modo non negabo, sed etiam semper et meminero et praedicabo libenter — usus es quibusdam nobilissimis hominibus fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo: qua in sententia si constare voluissent,

suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad causam adiuncto, quum etiam Caesar rebus maximis gestis, singularibus ornatus et novis honoribus ac iudiciis senatus ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur, nulli improbo civi locus ad rem publicam violandam esse potuisset. 15. Sed attende, quaeso, quae sint consecuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis adsecutus, qui quum tribunus pl. poenas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet, exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de re publica sustulerunt: iidemque postea non meum monumentum — non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat —, monumentum vero senatus hostili nomine et cruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meae, quem ad modum medici, sed, ut aliptae, etiam virium et coloris rationem habere voluissent: nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus imperfectum ac rude reliquerunt. 16. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum, qui de uno acerrimo et fortissimo viro meoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo, Q. Metello L. F., quondam falsam opinionem acceperunt, quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse: est vero probandum, qui et summa voluntate cesserit et egregia animi alacritate afuerit neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo quum omnes homines tum M. illum Scaurum singularem virum constantia et gravitate superasset! Sed, quod de illo acceperant aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum, quum res publica maiorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret, quum declarasset se non potuisse me uno civi carere, quumque Me-

tellum unius tribuni plebis rogatio, me universa res publica duce senatu, comitante Italia, promulgantibus octo tribunis pl., referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperavisset. 17. Neque vero ego mihi postea quidquam adsumpsi neque hodie adsumo quod quemquam malevolentissimum iure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, quasi desciscere me a pristina causa. Ego autem quum illa sequor, quae paullo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, non numquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te, totus est nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus, idque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ei, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur, sed etiam sensu saepe iam tabellaeque docuerunt. 18. Itaque tota iam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia et voluntas mutata esse debet. Id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor: 'tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti nec patriae adferre oportere.' Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendae rei publicae fuisse, quod, quum offendisset populum Atheniensem prope iam desipientem senectute quumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, quum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque desipientem populo nec integra re mihi ad consulendum capesseremne rem publicam implicatus tenerbar. Sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa et mihi utilia et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quaedam et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi quascumque res gereret

tuendus esset: nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim, quum a vobis meae salutis auctoribus discesserim, neminem esse cuius officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. 19. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae a me de Vatinius et de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicuti de Caesare, te non reprehendere, gaudeo tibi consilium probari meum. De Vatinius autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus, quum quidem ego eius petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa quam defendendi atque ornandi Catonis. Post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo neve in aliis requiras, ne tibi ego idem reponam, quum veneris: tametsi possum vel absenti: recordare enim quibus laudationem ex ultimis terris miseris. Nec hoc peritueris: nam a me ipso laudantur et laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, quum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunuchio parasitus suaderet militi:

Ubi nominabit Phaedriam, tu Pamphilam continuo. Si quando illa dicet: Phaedriam intromittamus comissatum, tu: Pamphilam cantatum provocemus: si laudabit haec illius formam, tu huius contra. Denique par pro pari referto, quod eam mordeat.

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidem nobiles homines et de me optime meriti nimis amarent inimicum meum meque inspectante saepe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur, quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos mediocriter laceratus leviter repungere. Neque solum dixi, sed etiam saepe facio, dis hominibusque approbantibus. 20. Habes de Vatinius, cognosce de Crasso. Ego, quum mihi cum illo magna iam gratia esset, quod eius omnes gravissimas iniurias commu-

nis concordiae causa voluntaria quadam oblivione contriveram, repentina eius defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem: sed quum me disputantem, non lacescentem laesisset, exarsi non solum praesenti, credo, iracundia — nam ea tam vehemens fortasse non fuisset —, sed quum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso quidam homines et iidem illi, quos saepe significatione appello, quum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea meque tum denique sibi esse visum rei publicae, qualis fuisset, restitutum, quumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset, gaudere se dicebant mihi et illum inimicum et eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones quum ad me per homines honestissimos perferrentur quumque Pompeius ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione adfectum ostenderet, habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae. Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, paene a meis laribus in provinciam est profectus. Nam quum mihi condixisset, cenavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quam ob rem eius causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. 21. Accepisti quibus rebus adductus quamque rem causamque defenderim, quique meus in re publica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes neque delendum, etiam si id fieri posset, sumorum civium principatum, nec permanendum in una sententia conversis rebus ac bonorum voluntatibus mutatis, sed temporibus adsentiendum. Numquam enim praestantibus in re publica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio, sed, ut in navigando tempestati obsequi

artis est, etiam si portum tenere non queas, quum vero id possis mutata velificatione adsequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam eo commutato quo velis tamen pervenire, sic quum omnibus nobis in administranda re publica propositum esse debeat id, quod a me saepissime dictum est, cum dignitate ocium, non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quam ob rem, ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in re publica non alius essem atque nunc sum. Quum vero in hunc sensum et adliciar beneficiis hominum et compellar iniuriis, facile patior ea me de re publica sentire ac dicere, quae maxime quum meis tum etiam rei publicae rationibus putem conducere. Apertius autem haec ago ac saepius, quod et Quintus frater meus legatus est Caesaris et nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Caesare intercessit quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque eius omni et gratia, quae summa est, et opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam coniunxissem. 22. His ego consiliis, si te praesentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. Novi enim temperantiam et moderationem naturae tuae: novi animum quum mihi amicissimum tum nulla in caeteros malevolentia suffusum contraque quum magnum et excelsum tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quae me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum: tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis, neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita quam ut cotidie vehementius te de me optime meritum esse laetere.

23. Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim, sunt orationes quaedam, quas

Menocrito dabo, neque ita multae, ne pertimescas. Scripsi etiam — nam me iam ab orationibus diiungo fere referoque ad mansuetiores Musas, quae me maxime sicut iam a prima adolescentia delectarunt — scripsi igitur Aristotelio more, quem ad modum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus praeceptis atque omnem antiquorum et Aristoteliam et Isocratiam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis, quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem — sunt enim testes et erunt sempiterni meritorum erga me tuorum meaeque pietatis —, sed quia verebar non eos, qui se laesos arbitrarentur — etenim id feci parce et molliter —, sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem cui recte committam invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, libentissime conferemus. 24. Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis quaeque mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari vero sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis te priore aestate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse, nunc autem omnia facturum ut conficias, id scito esse eius modi, ut frater meus vere existimet adiuncto isto fundo patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus velim quam familiarissime certiore et quam saepissime facias existimesque neminem cuiquam neque cariore neque iucundiore umquam fuisse quam te mihi, idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. 25. Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam: si curiata lex non esset, se paraturum cum collega tibiue suc-

cessurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex senatus consulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat nescio: varias esse opiniones intelligo. Sunt qui putant posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam qui, si decedas, a te relinqui posse qui provinciae praesit. Mihi non tam de iure certum est — quamquam ne id quidem valde dubium est —, quam illud, ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, libertatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere te sine ulla mora provinciam successori concedere, praesertim quum sine suspicione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et quid sentiam ostendere et quod feceris defendere.

26. Scripta iam epistola superiore accepi tuas litteras de publicanis, quibus aequitatem tuam non potui non probare: facilitate quidem vellem consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere: sed nosti consuetudinem hominum: scis quam graviter inimici ipsi illi Q. Scaevolae fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae tuae.

X.

Iocose significat L. Valerio iure consulto se eius nomine P. Lentulo gratias egisse, eumque ut domum redeat hortatur. Scripsit a. u. c. 700.

M. CICERO S. D. L. VALERIO IURIS CONSULTO.

Cur enim tibi hoc non gratificer nescio, praesertim quum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas iam nostris litteris uti et nos aliquando revisas et ibi malis esse ubi aliquo numero sis, quam istic ubi solus sapere videare. Quamquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed iam cupio

tecum coram iocari. Qua re fac ut quam primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere. Nam illo si veneris, tamquam Ulixes cognosces tuorum neminem.

LIBER II.

AD C. CURIONEM ET CAETEROS.

I.

A. C. Curione propter negligentiam litterarum accusatus se excusat, quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatur, adhortaturque ut expectationi, quam de se excitasset, omni modo satis faciat. Data est epistola Roma a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Quamquam me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum quam iucundum requiri, praesertim quum in quo accusabar culpa vacarem, in quo autem desiderare te significabas meas litteras prae te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim. Etenim quis est tam [in] scribendo impiger quam ego? A te vero bis terve summum et eas perbreves accepi. Qua re si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis. Sed de litteris hactenus: non enim vereor ne non scribendo te expleam, praesertim si in eo genere studium meum non aspernabere. 2. Ego te afuisse tam diu a nobis et dolui, quod carui fructu iucundissimae consuetudinis, et laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. Breve est quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est expectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut quam expectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et quoniam meam tuorum erga me meritorum me-

moriam nulla umquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantaecumque tibi accessiones fient et fortunae et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Qua re hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra iam ingravescens in amore atque in adolescentia tua conquiescat.

II.

C. Curioni post patris obitum omnia bona quasi parentis loco cupit. Data est epistola Roma a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui quum suis laudibus tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset ut te ante videret quam a vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dei fortunent! Me certe habebis cui et carus aequae sis et iucundus ac fuisti patri.

III.

C. Curioni Rupam libertum excusat, quod in patris funere ludos populo Romano non promiserit, et de his muneribus quid sentiat aperit. Data est Roma epistola a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Rupae studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine, sed nec mihi placuit nec cuiquam tuorum quidquam te absente fieri quod tibi, quum venisses, non esset integrum. Equidem meam sententiam aut scribam ad te postea pluribus aut, ne ad eam meditere, imparatum te offendam coramque contra istam rationem meam dicam, ut aut te ad meam sententiam adducam aut certe testatum apud animum tuum relinquam quid senserim, ut, si quando — quod nolim — displicere tibi tuum consilium coeperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt

amplissima in re publica, consequi possis quam muneribus quorum neque facultatem quisquam admiratur — est enim copiarum, non virtutis — neque quisquam est quin satietate iam defessus sit. 2. Sed aliter atque ostenderam facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiae meae. Qua re omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in expectatione esse eaque a te exspectari, quae a summa virtute summoque ingenio exspectanda sunt: ad quae si es, ut debes, paratus — quod ita esse confido —, plurimis maximisque muneribus et nos amicos et cives tuos universos et rem publicam adficiēs. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorē neque iucundiorē esse quemquam.

IV.

M. Cicero Curionem ad laudis studium excitare pergit. Scripta est epistola a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Epistolarum genera multa esse non ignoras, sed unum illud certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset. Iam huius generis litteras a me profecto non exspectas. Tuarum enim rerum domesticarum habes et scriptores et nuncios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magno opere delectant: unum familiare et iocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti non intelligo. Iocerne tecum per litteras? Civem mehercule non puto esse qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? Quid est quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem nisi de re publica? Atque in hoc genere haec mea causa est, ut neque ea, [quae sentio, audeam neque ea,] quae non sentio, velim scribere. 2. Quam ob rem quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summae laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis quaedam exspectatio: quam tu una re facillime

vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in iis elaborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse confiderem, et hoc, quidquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei.

V.

Questus de publicis malis C. Curioni gratulatur, quod ea non videat et magnam ex benefactis laudem consequatur. Sed tamen etiam sic ad capessendam rem publicam adolescentulum adhortatur. Data est epistola Roma a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Haec negocia quo modo se habeant ne epistola quidem narrare audeo. Tibi, etsi, ubicumque es, ut scripsi ad te ante, in eadem es navi, tamen, quod abes, gratulor, vel quia non vides ea, quae nos, vel quod excelso et illustri loco sita est laus tua in plurimorum et sociorum et civium conspectu: quae ad nos nec obscuro nec vario sermone, sed et clarissima et una omnium voce perfertur. 2. Unum illud nescio, gratulerne tibi an timeam, quod mirabilis est expectatio reditus tui, non quo verear ne tua virtus opinioni hominum non respondeat, sed mehercule ne, quum veneris, non habeas iam quod cures: ita sunt omnia debilitata ac iam prope extincta. Sed haec ipsa nescio rectene sint litteris commissa. Qua re caetera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de re publica sive desperas, ea para, meditare, cogita, quae esse in eo civi ac viro debent, qui sit rem publicam adflictam et oppressam miseris temporibus ac perditis moribus in veterem dignitatem et libertatem vindicaturus.

VI.

M. Cicero C. Curioni ex Asia adventanti Milonis causam consultum petentis diligentissime commendat, ut qua valeat gratia, illius petitionem adiuvet: quod si faceret, non solum T. Milonem, verum etiam ipsum Ciceronem sibi maximo opere devincturum esse. Scripta epistola est a. u. c. 701.

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1. Nondum erat auditum te ad Italiam adventare, quum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen quum appropinquare tuus adventus putaretur et te iam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit ut non vereremur ne nimis cito mitteremus, quum has quam primum ad te perferri litteras magno opere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso praedicari quam a me ponderari solent, verecundius a te, si quae magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet, ne id, quod petat, exigere magis quam rogare et in mercedis potius quam beneficii loco numerare videatur. 2. Sed quia tua in me vel nota omnibus vel ipsa novitate meorum temporum clarissima et maxima beneficia exstiterunt estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere, non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum maximeque necessarium. Neque enim sum veritus ne sustinere tua in me merita vel innumerable non possem, quum praesertim confiderem nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo vel in remunerando cumulare atque illustrare posset. 3. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantae curae fuisse umquam puto, quantae mihi est honos eius, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adiumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit praeterea nobis requirendum. Habemus haec omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu propter nostram, ut spero te intelligere, causam, vulgi ac multitudinis propter magnificentiam munerum liberalitatemque naturae, iuventutis et gratiosorum in suffragiis studia propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam, nostram suffragationem

si minus potentem, at probatam tamen et iustam et debitam et propterea fortasse etiam gratiosam. 4. Dux nobis et auctor opus est et eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam et quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus non haberemus. Quam ob rem, si me memorem, si gratum, si bonum virum vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes, si dignum denique tuis beneficiis iudicas, hoc a te peto, ut subvenias huic meae sollicitudini et huic meae laudi vel — ut verius dicam — prope salutem tuum studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor te maioris animi, gravitatis, constantiae, benevolentiae erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi verò tantum decoris, tantum dignitatis adiunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. 5. Ego, ni te videre scirem, quomodo ad te scriberem, quantum officii sustinerem, quanto opere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem atque causam meque totum commendo atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi quam ipsi Miloni debitum: non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praecipue sum ab illo adiutus, quam pietas erit in referenda gratia iucunda. Eam autem unius tuo studio me adsequi posse confido.

VII.

M. Cicero C. Curioni tribunatum gratulatur hortaturque, ne aliorum consilia sequatur, sed, quod rectum sit, constanter faciat, neve sibi provinciam prorogari patiat. Scripta epistola est in castris apud Pindenissum a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. CURIONI TRIB. PL.

1. Sera gratulatio reprehendi non solet, praesertim si nulla negligentia praetermissa est: longe enim abs sum, audio sero. Sed tibi et gratulor et, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto teque hortor, ut omnia gubernes et moderare prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia

Nemo est qui tibi sapientius suadere possit te ipso: numquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere: cui scribam video: novi animum, novi consilium tuum: non vereor ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse recta esse senties. 2. Quod in id rei publicae tempus non incideris, sed veneris — iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum —, profecto vides quanta vis in re publica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates: quid insidiarum, quid vanitatis in vita non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura et cogita iam nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera: alteri qui melius consilium dare possit quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Di immortales! cur ego non adsum vel spectator laudum tuarum vel particeps vel socius vel minister consiliorum? tametsi hoc minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei, consilio te ut possem iuvare. 3. Scribam ad te plura alias: paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios, ut, quoniam sane feliciter et ex mea sententia rem publicam gessimus, unis litteris totius aetatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamquam difficili in re atque causa, cognosces ex iis litteris, quas Thrasoni liberto tuo dedi. 4. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia meaque item in te singulari rogo atque oro, ne patiare quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Praesens tecum egi, quum te tribunum pl. isto anno fore non putarem, itemque petivi saepe per litteras, sed tum quasi a senatore nobilissimo, tum adolescente etiam gratiosissimo, nunc a tribuno pl. et a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi — quod solet esse difficilius —, sed ut ne quid novi decernatur: ut et senati consultum et leges defendas eaque mihi condicio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VIII.

M. Caelius, cuius est liber VIII. harum epistolarum, de rebus levioribus urbanis ad M. Ciceronem perscripserat aut iis, quae nihil ad ipsum pertinerent. Eum igitur commonefacit his litteris, ut graviores res ad se perscribat. Se cum Cn. Pompeio fuisse, cui ut se addicat admonet M. Caelium, et cum Caninio Athenis. Denique res suas Caelio commendat. Scripta epistola est a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO.

1. Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata et Chresti compilationem mitteres, et ea, quae nobis, quum Romae sumus, narrare nemo audeat? Vide quantum tibi meo iudicio tribuam! nec mehercule iniuria: *πολιτικώτερον* enim te adhuc neminem cognovi. Ne illa quidem curo mihi scribas, quae maximis in rebus rei publicae geruntur cotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. Scribent alii: multi nunciabunt: perferet multa etiam ipse rumor. Qua re ego nec praeterita nec praesentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente futura exspecto, ut ex tuis litteris quum formam rei publicae viderim, quale aedificium futurum sit scire possim. 2. Neque tamen adhuc habeo quod te accusem: neque enim fuit quod tu plus providere posses quam quivis nostrum in primisque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis nisi de re publica sermonibus versatus sum: quae nec possunt scribi nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompeium et ad omnia, quae providenda sunt in re publica, et animo et consilio paratum. Qua re da te homini: complectetur, mihi crede. Iam iidem illi et boni et mali cives videntur, qui nobis videri solent. 3. Ego quum Athenis decem ipsos dies fuisset multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie Nonas Quintiles, quum hoc ad te litterarum dedi. Tibi quum omnia mea commendatissima esse cupio tum nihil magis quam ne tempus nobis provinciae prorogetur: in eo mihi sunt omnia. Quod quando et quo modo et per quos agendum sit tu optime constitues.

IX.

Gratulatur aedilitatem, Hirro competitore delecto, quem veteris poëtae verbis eludit. Conf. lib. VIII. ep. 9. Scripta est epistola a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

1. Primum tibi, ut debeo, gratulor laetorque quum praesenti tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignoratione rerum omnium: in iis enim sum locis, quo et propter longinquitatem et propter latrocinia tardissime omnia perferuntur. Et quum gratulor tum vero quibus verbis tibi gratias agam non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quem ad modum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque quum primum audiui, ego ille ipse factus sum — scis quem dicam — egique omnes illos adolescentes, quos ille acitit. 2. Difficile est loqui. Te autem contemplans absentem et quasi tecum coram loquerer,

Non edepol, quantam egeris rem neque quantum facinus feceris.

Quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud:

Incredibile hoc factu obiicitur.

Repente vero *incessi omnibus laetitiis*... In quo quum obiurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem, ita me defendebam:

Ego voluptatem animi nimiam.....

Quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus ille. 3. Sed haec pluribus multaque alia et de te et ad te, quum primum ero aliquid nactus oculi. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum, ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum poeniteret.

X.

Querendo de tabellariis occulte M. Caelium negligentiae litterarum accusat: res suas in Amano gestas narrat et, ne provincia pro-rogetur ut operam det, rogat: de re publ. cupit certior fieri. Conf. lib. VIII. ep. 4. et 5. Scripsit a. u. c. 703.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DES.

1. Tu vide quam ad me litterae non perferantur. Non enim possum adduci ut abs te, postea quam aedilis es factus, nullas putem datas, praesertim quum esset tanta res tantae gratulationis: de te, quia quod sperabam: de Hillo — balbus enim sum —, quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt: ex quo vereor ne idem eveniat in meas litteras. Equidem numquam domum nisi unam epistolam quin esset ad te altera, nec mihi est te iucundius quidquam nec carius. Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. 2. Ut optasti, ita est. Velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotii quod esset ad laureolam satis: Parthos times, quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit. Nam Parthico bello nunciato locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus ad Amanum exercitum adduxi satis probe ornatum auxiliis et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: 'Hicine est ille, qui urbem? quem senatus?' nosti caetera. Quum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divortiis, Cassius noster, quod mihi magnae voluptati fuit, feliciter ab Antiochea hostem reiecerat: Bibulus provinciam acceperat. 3. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienses, hostes sempiternos. Multi occisi, capti: reliqui dissipati: castrum munitum improviso adventu capta et incensa. Ita victoria iusta imperator appellatus apud Issum — quo in loco, saepe ut ex te audiui, Clitarchus tibi narravit Dareum ab Alexandro esse superatum — abduxi exercitum ad infestissimam Ciliciae partem. Ibi quintum et vicesimum iam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pindenissum, tantis opibus tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero, tum vero litteras publice mittam. 4. Haec ad te in praesenti scripsi, ut sperares te adsequi id, quod optasses. Sed ut redeam ad Parthos, haec aestas habuit hunc exitum satis felicem: ea, quae sequitur, magno

est in timore. Qua re, mi Rufe, vigila: primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis et ut ego arbitror, spissius, illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De re publica ex tuis litteris, ut antea tibi scripsi, quum praesentia tum etiam futura magis exspecto. Qua re ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo.

XI.

De prorogatione provinciae sollicitus M. Caelio pantheras promittit in ludos aediles et de re publ. sibi perscribi vult. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AED. CUR.

1. Putaresne umquam accidere posse ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria, sed haec etiam levia nostratia? Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae, vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quaerenda quam fortuna metuenda sit, vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in re publica sustinere et possim et soleam, vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. 2. De pantheris per eos, qui venari solent, agitur mandatu meo diligenter, sed mira paucitas est, et eas, quae sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi fiat, itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit et in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit, sed quid esset plane nesciebamus. Mihi mehercule magnae curae est aedilitas tua: ipse dies me admonebat: scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni rei publicae statu quam diligentissime perscribas: ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro.

XII.

Decedens de provincia deplorat quod ab urbe afuerit, litteras sibi ob viam mitti postulat. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Sollicitus equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosae contiones, ita molestae Quinquatrus adferebantur: nam ceteriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil me magis sollicitabat quam in his molestiis non me, si quae ridenda essent, ridere tecum: sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Qua re etsi, quum tu haec leges, ego iam annum munus confecero, tamen obviae mihi velim sint tuae litterae, quae me erudiant de omni re publica, ne hospes plane veniam. Hoc melius quam tu facere nemo potest. 2. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. Iter habebant ad Adiatorigem: quamquam omnia nec benigna nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole et in ista luce vive. Omnis peregrinatio — quod ego ab adolescentia iudicavi — obscura et sordida iis, quorum industria Romae potest illustris esse. Quod quum probe scirem, utinam in sententia permansissem! Cum una mehercule ambulatiuncula atque uno sermone nostro omnes fructus provinciae non confero. 3. Spero me integritatis laudem consecutum. Non erat minor ex contemnenda quam est ex conservata provincia. Spem triumphique inquis. Satis gloriose triumpharem. Non essem quidem tam diu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed, ut spero, prope diem te videbo. Tu mihi obviam mitte epistolas te dignas.

XIII.

Respondet ad epistolam Caelii, quae legitur lib. VIII. ep. 6. Appium laudat. Ocio rei publicae gaudet. C. Curionis inconstantiam se praevidissee ait et se iuris dictione Laodiceae confecta in Ciliciam proficisci scribit. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Raras tuas quidem — fortasse enim non perferuntur —, sed suaves accipio litteras: vel quas proxime acceperam, quam prudentes! quam multi et officii et consilii! Etsi

omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen confirmantur nostra consilia, quum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. 2. Ego Appium, ut saepe tecum locutus sum, valde diligo meque ab eo diligenti statim coeptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi. Nam et honorificus in me consul fuit et suavis amicus et studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse tu es testis, cui iam *καμικὸς μάρτυς*, ut opinor, accedit Phania, et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab eo sensi. Iam me Pompeii totum esse scis: Brutum a me amari intelligis. Quid est causae cur mihi non in optatis sit complecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, adfinibus, amicis: collegam meum praesertim et in ipsa collegii laude et scientia studiosum mei? Haec eo pluribus scripsi, quod non nihil significabant tuae litterae subdubitare qua essem erga illum voluntate. Credo te audisse aliquid: falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationum mearum dissimilitudinem non nullam habet cum illius administratione provinciae. Ex eo quidam suspicati fortasse sunt animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci umquam neque dixi quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem et temeritatem nostri Dolabellae deprecatorem me pro illius periculo praebeo. 3. Erat in eadem epistola ‘veteranus civitatis.’ Gaudebam sane et congelasse nostrum amicum laetabar ocio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? Nam, ita vivam, putavi. Di immortales! quam ego risum nostrum desidero! 4. Mihi erat in animo, quoniam iuris dictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustris reliqua sine sociorum ulla querela conservaram, privatis summis infimis fueram iucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maiis et, quum prima aestiva attigissem rem militaremque collocassem, decedere ex s. c. Cupio te aedilem videre miroque desiderio me urbs adficit et omnes mei tuque in primis.

XIV.

M. Fabii de fundo Herculaniensi negocium commendat (cf. IX, 25.): Caelii litteras de rebus urbanis exspectat. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

M. Fabio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissime utor mirificeque eum diligo quum propter summum ingenium eius summamque doctrinam tum propter singularem modestiam. Eius negocium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit, sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, quum tua opera Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto et desidero, in primisque quid agas scire cupio: nam iam diu propter hiemis magnitudinem nihil novi ad nos adferebatur.

XV.

Rescribit ad aliquot Caelii epistolas, v. lib. VIII. ep. 11. et 13., de supplicatione, de filiae et Dolabellae nuptiis, de quaestore Caelio provinciae praefecto, de Ocella. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR.

1. Non potuit accuratius agi nec prudentius quam est actum a te cum Curione de supplicatione, et hercule confecta res ex sententia mea est quum celeritate tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus et idem meus, adsensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Qua re scito me sperare ea, quae sequuntur: ad quae tu te para. 2. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio cui tuae epistolae respondeant. Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? Sed quid agas? Sic vivitur. Quod actum est, di approbent! Spero fore iucundum generum nobis, multumque in eo tua nos humanitas adiuvabit. 3. Res publica me valde sollicitat. Faveo Curioni, Caesarem honestum esse cupio, pro Pompeio emori possum: sed tamen ipsa re publica nihil mihi est

carius: in qua tu non valde te iactas: districtus enim mihi videris esse, quod et bonus civis et bonus amicus es. 4. Ego de provincia decedens quaestorem Caelium praeposui provinciae. 'Puerum?' inquis. At quaestorem, at nobilem adolescentem, at omnium fere exemplo: neque erat superiore honore usus quem praeficerem. Pomptinius multo ante discesserat: a Quinto fratre impetrari non poterat: quem tamen si reliquisset, dicerent iniqui non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse, quoniam alterum me reliquisset. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis praeesse, qui antea non praefuissent: fratrem meum triennium Asiae praefuisse. De, nique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquisset, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte quam potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt, hominem adolescentem non tam adlicere volui quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est: mutari enim non potest. 5. De Ocella parum ad me plane scripseras et in actis non erat. Tuae res gestae ita notae sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiae morabuntur, celeriter, ut spero, vos videbo.

XVI.

M. Cicero quum e provincia revertisset, a M. Caelio admonitus erat eis litteris, quae leguntur lib. VIII. ep. 16., ne nimio opere ad Cn. Pompeium se applicaret. Ei iam respondet se pace et ocio frui malle quam castra sequi, neque quidquam se temere commissurum. Data est epistola e Cumano a, u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO.

1. Magno dolore me adfecissent tuae litterae, nisi iam et ratio ipsa depulisset omnes molestias et diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen qua re acciderit ut ex meis superioribus litteris id suspicari, quod scribis, nescio. Quid enim in illis fuit praeter querelam temporum, quae non meum animum magis sollicitum habent quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem vi-

dere. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut existimares aut me tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam et prope iacentem desciscerem, aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem a meque ipse deficerem et, quod initio semperque fugi, civili bello interessem. 2. Quod est igitur meum 'triste consilium'? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? Nosti enim non modo stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem. Sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed iam etiam in vículas malevolorum. Quod quum ita esset, nil tamen umquam de profectione nisi vobis approbantibus cogitavi. Sed mea praediola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum, moveo non nullis suspicionem velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad ocium: nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satis fecisse, ab eo, cui iam satis fieri nullo modo potest? 3. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, quum in Cumanum mihi ob viam venisti. Non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti quam abhorrerem ab urbe relinquenda. Quum audissem, nonne tibi adfirmavi quidvis me potius perpessurum, quam ex Italia ad bellum civile me exiturum? Quid ergo accidit cur consilium mutarem? Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quaerere nisi ut homines aliquando intelligant me nihil maluisse quam pacem: ea desperata nihil tam fugisse quam arma civilia. Huius me constantiae puto fore ut numquam poeniteat. Etenim memini in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignaviae: de nobis id existimari posse non arbitror. 4. Nec me ista terrent, quae mihi a te ad timorem fidis-

sime atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas quae non omnibus hac orbis terrarum perturbatione impendere videatur: quam quidem ego a re publica meis privatis et domesticis incommodis libentissime vel istis ipsis, quae tu me mones ut caveam, redemissem. 5. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla res publica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas ut respiciam generum meum adolescentem optimum mihique carissimum, an dubitas, qui scias, quanti quum illum tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? et eo magis, quod in communibus miseriis hac tamen oblectabar specula, Dolabellam meum vel potius nostrum fore ab iis molestiis, quas liberalitate sua contraxerat, liberum. Velim quaeras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihimet ipsi socero non honestos. 6. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, neque quidquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse, ut arbitror, venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor et haec omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant adolescente me: eos ego fortasse nunc imitor et utor aetatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen!..... 7. Togam praetextam texi Oppio puto te audisse. Nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hoc aspersi, ut scires me tamen in stomacho solere ridere. De Dolabella, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit.

XVII.

C. Sallustii, qui M. Bibulo procos. Syriae pro quaestore erat, binis litteris respondet, et prioribus quidem ad singula eo quo ille rogaverat ordine, alteris ita, ut rationem reddat cur eum M. Bibulo com-

mendare non debeat, sed tamen se dicit litteras scripsisse. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. C. SALLUSTIO PROQUAEST.

1. Litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d. xvi. Kalend. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam nulla causa est, praesertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane arbitror: Rhodum Ciceronum causa puerorum accessurum puto, neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primum venire, sed tamen iter meum rei publicae et rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. 2. De rationibus referendis non erat incommodum te nullas referre, quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem: sed id vix mihi videris per legem Iuliam facere posse, quam Bibulus certa quadam ratione non servat, tibi magno opere servandam censeo. 3. Quod scribis Apamea praesidium deduci non oportuisse, videbam item caeteros existimare, molesteque ferebam de ea re minus commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transierint necne praeter te video dubitare neminem. Itaque omnia praesidia, quae magna et firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone dimisi. 4. Rationes mei quaestoris nec verum fuit me tibi mittere nec tum erant confectae: eas nos Apameae deponere cogitabamus. De praeda mea praeter quaestores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attigit nec tacturus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum arbitror omnis pecuniae publicae, ut et mihi et populo cautum sit sine vecturae periculo. Quod scribis ad me de drachmis cccccc, nihil est quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut praeda a praefectis, quae autem mihi attributa est, a quaestore curetur. 5. Quod quaeris quid existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam, antea dubitabam venturaene essent. nunc mihi non est dubium quin, si antea auditum erit ocium esse in Syria, venturae non sint. Marius quidem successore-

rem tarde video esse venturum, propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolae respondi: venio ad alteram. 6. Petis a me, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest, sed locus esse videtur tecum expostulandi: solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiore me numquam fecisti quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, quum magnus Antiocheae metus esset et magna spes in me atque in exercitu meo, solitum dicere quidvis se perpeti malle quam videri eguisse auxilio meo: quod ego officio quaestorio te adductum reticere de praetore tuo non moleste ferebam: quamquam quem ad modum tractare audiebam. Ille autem, quum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit, ad quem intelligebat eius belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me: in quo ego misericordia commotus et quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam ut ei quam humanissime scriberem. 7. Ille si in omnes est malevolus — quod numquam existimavi —, minus offendor in me: sin autem a me est alienior, nihil tibi meae litterae proderunt. Nam ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse ut cum quaestu populi pecunia permutaretur: quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit: quod vero illius erat solus, id mecum communicat: 'Equilibus auxiliariis,' inquit, 'quum amplius frumenti postularemus.' Illud vero pusilli animi et ipsa malevolentia ieiuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit mihiq; commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem gessi: litteras ad eum scripsi, quas quum acceperis, facies quod voles.

XVIII.

Q. Thermo Asiae propr. suadet, ut decedens quaestorem potius quam legatum provinciae praeficiat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. CICERO IMP. S. D. Q. THERMO PROPRAET.

1. Officium meum erga Rhodonem caeteraque mea studia, quae tibi ac tuis praestiti, tibi homini gratissimo grata esse vehementer gaudeo, mihiq; scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam, quae quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur.

2. Sed mihi magis magisque cotidie de rationibus tuis cogitanti placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi, graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens et nobilis a te ignominia adfectus esset. Et hercule sine dubio erit ignominia: habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quaestor est et quaestor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio, sed tamen tres fratres, summo loco natos, promptos, non indios, te nolo habere iratos, iure praesertim: quos video deinceps tribunos pl. per triennium fore. 3. Tempora autem rei publicae qualia futura sint quis scit? Mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, praesertim quum sine cuiusquam reprehensione quaestoriis legatis quaestorem possis anteferre? Qui si dignum se maioribus suis praeberit, ut spero et opto, tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Quae mihi veniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebam, existimavi me ad te oportere scribere. Tu quod egeris, id velim di approbent. Sed si me audies, vitabis inimicitias et posteritatis ocio consules.

XIX.

C. Caelium, quaestorem sibi sorte datum, hortatur ut ad se veniat ante, quam ipse decedat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

M. TULLIUS M. F. M. N. CICERO IMP. S. D. C. CAELIO L.
F. C. N. CALDO QUAEST.

1. Quum optatissimum nuncium accepissem te mihi quaestorem obtigisse, eo iucundior mihi eam sortem spe-

rabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses. Magni enim videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Postea quam mihi nihil neque a te ipso neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar ne id ita caderet — quod etiam nunc vereor —, ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas litteras in Cilicia, quum essem in castris, a. d. x. Kal. Quintiles, scriptas humanissime, quibus facile et officium et ingenium tuum perspicui posset: sed neque unde nec quo die datae essent aut quo tempore te exspectarem significabant, nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem quo ex loco aut quo tempore essent datae. 2. Quae quum essent incerta, existimavi tamen faciundum esse ut ad te statores meos et lictores cum litteris mitterem: quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris. Nam, quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi, ut scis, maxime necessarius, quod item C. Vergilius, propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit, valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio, sed tuae litterae de tua praesertim dignitate et de nostra coniunctione maximi sunt apud me ponderis. Mihi quaestor optatior obtingere nemo potuit. Quam ob rem quaecumque a me ornamenta in te [proficisci poterunt], proficiscentur, ut omnes intelligant a me habitam esse rationem tuae maiorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris, quod ego et mea et rei publicae et maxime tua interesse arbitror.

LIBER III.

AD APPIUM CLAUDIUM PULCRUM.

I.

Appio Ciliciae procos. litterarum brevitatem excusat M. Cicero eo, quod dicit Phanium libertum omnia et de se et de re publ. accurate enarraturum esse, quem non minus quam alterum libertum Appii Cilicem collaudat. Denique L. Valerium iure consultum lepide commendat. Scripta epistola est a. u. c. 702.

CICERO APPIO IMP. S. D.

1. Si ipsa res publica tibi narrare posset quo modo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses quam ex liberto tuo Phania: ita est homo non modo prudens, verum etiam, quod iuvet, curiosus. Quapropter ille tibi omnia explanabit: id enim mihi et ad brevitatem est aptius et ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania cognoscere, tamen videntur etiam aliquae meae partes. Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse quum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae tum quod ex tuis litteris et ex multorum sermonibus intelligo omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod quum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus intermissa nostra consuetudine, et gratia et crebritate et magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me, quoniam tu ita vis, puto non invita Minerva esse facturum: quam quidem ego, si forte de tuis sumpsero, non solum *Παλλάδα*, sed etiam *Ἀππιάδα* nominabo. 2. Cilix libertus tuus antea mihi minus fuit notus, sed ut mihi reddidit a te litteras plenas et amoris et officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Iucunda mihi eius oratio fuit, quum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes cotidie, mihi narraret. Quid quaeris? Biduo factus est mihi familiaris, ita tamen, ut Phanium valde sim desideratu-

rus: quem quum Romam remittes, quod, ut putabamus, celeriter eras factururus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. 3. L. Valerium, iure consultum, valde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iure consultus. Melius enim ei cavere volo quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo: est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias: sed idem scribit meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, [te] etiam atque etiam rogo.

II.

M. Cicero ab App. Claudio Pulcro, cui in provincia Cilicia successurus erat, petit, ut, quoad eius fieri possit, etiam suis rationibus benigne prospiciat. Scriptae litterae sunt a. u. c. 703.

M. CICERO PROCOS. S. D. APPIO PULCRO IMP.

1. Quum et contra voluntatem meam et praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam quam maxime mihi aptam explicatamque tradere. Quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam fallat. A te maximo opere pro nostra summa coniunctione tuaque singulari humanitate etiam atque etiam quaeso et pelo, ut, quibuscumque rebus poteris — poteris autem plurimis —, prospicias et consulas rationibus meis.

2. Vides ex senatus consulto provinciam esse habendam. Si eam, quoad eius facere potueris, quam expeditissimam mihi tradideris, facilius erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis tui consilii est: ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret aut id fieri nostra amicitia pateretur aut res verba desideraret ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum a te esse intellexero, magnam te ex eo et perpetuam voluptatem esse capturum.

III.

M. Cicero scribit se ex Q. Fabio legato Appii audivisse eum adhuc integrum militum numerum habere: quapropter quum sibi supplementa a senatu decerni Sulpicius consul negavisset, eum rogat, ut integrum militum numerum sibi tradat. Ipse se fere Kalendis Iuniis, si navigandi facultas detur, esse profecturum significat. Scripta epistola est a. u. c. 703.

CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. A. d. XI. Kalendas Iunias Brundisium quum venissem, Q. Fabius legatus tuus mihi praesto fuit eaque me ex tuis mandatis monuit, quae non mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, praesidio firmiore opus esse ad istam provinciam. Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id quum Sulpicius consul passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus, sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romae tabellariis tuis dedi, velim tibi curae sit, ut, quae successori coniunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ea pro nostra consociatissima voluntate cura ac diligentia tua complectare, ut omnes intelligant nec me benevolentiori cuiquam succedere nec te amiciori potuisse provinciam tradere. 2. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos, sed mihi Fabius idem demonstravit, te id cogitasse facere, sed quum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris: quae de re senatus consulta, quae facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quidquid feceris approbabo, sed te quoque confido ea facturum, quae mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pomptinium legatum meum Brundisii expectabam, eumque ante Kalendas Iunias Brundisium venturum arbitrabar. Qui quum venerit, quae primum navigandi nobis facultas data erit, utemur.

IV.

Expectare se scribit L. Clodium cum mandatis Appii. Suum studium pollicetur, cuius causas exponit. Scripta epistola est a. u. c. 703.

CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Pridie Nonas Iunias, quum essem Brundisii, litteras tuas accepi, quibus erat scriptum te L. Clodio mandasse, quae illum mecum loqui velles. Eum sane expectabam, ut ea, quae a te adferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te et officium tametsi multis iam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potuero tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Vergilianus et C. Flaccus L. F. et diligentissime M. Octavius Cn. F. demonstravit me a te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis iam antea iudicaram maximeque illo LIBRO AUGURALI, quem ad me amantissime scriptum suavissimum misisti. 2. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam quum te ipsum, ex quo tempore tu me diligere coepisti, cotidie pluris feci, tum accesserunt etiam coniunctiones necessariorum tuorum: duo enim duarum aetatum plurimi facio, Cn. Pompeium filiae tuae socerum et M. Brutum generum tuum: collegique coniunctio, praesertim tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed et, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura et ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, est gratum.

V.

Appio M. Cicero gratias agit, quod suis commodis prospiciat, et diem et itinerum suorum rationem exponit, ut ille quo secum congregiatur statuere possit. Scriptae litterae sunt a. u. c. 703.

CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Tralles veni a. d. vi. Kalendas Sextiles. Ibi mihi praesto fuit L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis: quo

quidem hominem neminem potuisti nec mihi amiciorem nec, ut arbitror, ad ea cognoscenda, quae scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas litteras legi libenter et audiui Lucilium diligenter. Nunc, quoniam et tu ita sentis — scribis enim quae de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi iucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse — et re vera confirmata amicitia et perspecta fide commemoratio officiorum supervacanea est, eam partem orationis praetermittam, tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim et didici ex tuis litteris te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres praestitueresque et praeparares quodam modo omnia, quo mea ratio faciliior et solutior esse posset. 2. Hoc tuum officium quum mihi gratissimum esse ducam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi magnae curae fore atque esse iam, primum ut ipse tu tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis nos hoc animo esse quam non intelligere videntur. Sed profecto intelligent: neque enim obscuris personis nec parvis in causis res agetur. Sed haec fieri melius quam dici aut scribi volo. 3. Quod itinerum meorum ratio te non nullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia, ea res sic se habet: Brundisii quum loquerer cum Phania liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem me libenter ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. Tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciae navibus accessissem. Dixi me esse facturum: itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Coreyrae dixisset minime id esse faciendum: te Laodiceae fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius multoque commodius, quum praesertim te ita malle arbitrarer. 4. Tua ratio postea est commutata. Nunc quid fieri possit tu facillime statues: ego tibi meum consilium exponam. Pridie Kalendas Sextiles puto me Laodiceae fore: perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter

Idus Sextiles putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo — procul enim aberam ab re ipsa et a locis —, simul ac progredi coepero, quam celerrime potero et quam creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam nec debeo. Sed, quod commodo tuo fieri possit, utriusque nostrum magni interest [ut te videam ante,] quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse. 5. Quod te a Scaevola petisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciae praeesset, eum ego Ephesi vidi fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quidquam audiui, quod sibi a te mandatum diceret. Ac sane vellem potuisset obsequi voluntati tuae: non enim arbitror noluisse.

VI.

Aegre se tulisse scribit M. Cicero, quod App. Pulcher sibi conveniendi sui potestatem nondum fecisset, ac petit ut locum constituat quo convenire possint. Scripsit a. u. c. 703.

M. CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Quum meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda quam tibi, tamen multo magis meo facto delector quam tuo. Ego enim Brundisii quaesivi ex Phania, cuius mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse et nosse locum, quem apud te is teneret, quam in partem provinciae maxime putaret te velle ut in succedendo primum venirem. Quum ille mihi respondisset nihil me tibi gratius facere posse quam si ad Sidam navigassem, etsi minus dignitatis habebat ille adventus et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi esse facturum. 2. Idem ego quum L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi coniunctum, ut mihi, cum illo quum loquerer, tecum loqui viderer, dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille,

mihi quum gratias egisset, magno opere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes: quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romae acceperam, ex quibus perspexisse mihi videbar quam festinares decedere. Respondi Clodio me ita esse facturum ac multo quidem libentius quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae. Itaque et consilium mutavi et ad te statim mea manu scriptas litteras misi: quas quidem ex tuis litteris intellexi satis mature ad te esse perlatas. 3. Hoc ego meo facto valde delector: nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissimum tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent: ut tuum factum iis, qui quo animo inter nos simus ignorent, alieni hominis, ut levissime dicam, et fugientis congressum, meum vero coniunctissimi et amicissimi esse videatur. 4. Ac mihi tamen ante, quam in provinciam veni, redditae sunt a te litterae: quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi adferebas, quum interea, credo equidem, malevoli homines — late enim patet hoc vitium et est in multis —, sed tamen probabilem materiem nacti sermonis, ignari meae constantiae, conabantur alienare a te voluntatem meam: qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, iudicare dicerent, quum posses iam suspicari tibi esse successum: quae ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. 5. Horum ego sermone non movebar: quin etiam — credas mihi velim —, si quid tu ageres, leviori me putabam molestia, et ex annua provincia, quae mihi longa videtur, prope iam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mensis labor detractus esset. Illud — vere dicam — me movet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quae sint plenissimae, nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero, quod te ubi visurus sim nescio, eoque ad te tardius scripsi,

quod cotidie te ipsum expectabam: quum interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me docerent quid ageres aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem mihi in primis probatum, Antonium, praefectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes, ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo tuo consilio ut me sperarem esse usurum et amicitia nostra et litterae tuae fecerant: quod ne nunc quidem despero. Sed plane quando aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. 6. Ego ut me tibi amicissimum esse et aequi et iniqui intelligant curabo: de tuo in me animo iniquis secus existimandi videris non nihil loci dedisse: id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et ut habere rationem possis quo loco me salva lege Cornelia convenias, ego in provinciam veni pridie Kalendas Sextiles: iter in Ciliciam facio per Cappadociam: castra movi ab Iconio pridie Kalendas Septembres. Nunc tu et ex diebus et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues quo loco id commodissime fieri possit et quo die.

VII.

M. Cicero Appii querelam refellit contraque ipse queritur, et virtutem suam laudans prae adrogantia nobilium se amicissimum Appio fore confirmat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Pluribus verbis ad te scribam, quum plus oculi nactus ero. Haec scripsi subito, quum Bruti pueri Laodiceae me convenissent et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis praeterquam ad te et ad Brutum dedi litteras. 2. Legati Appiani mihi volumen a te plenum querelae iniquissimae reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemen inciderent, ad facultatem aedificandi liberarem, et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem prius quam ego re cognita permissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, quum ego cogno-

scere non possem, nisi quum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. **3.** Ad omnia accipe et cognosce aequitatem expositionis tuae. Primum, quum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigere, quid habuit iniquitatis me scribere, ne facerent ante quam ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? quum dabis iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem quo minus ante hiemem aedificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule: quas enim litteras adferebant, ut opus aestate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito et multo plures esse qui de tributis recusent quam qui exigere velint, et me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. **4.** A Pausania, Lentuli liberto, acenso meo, audivi, quum diceret te secum esse questum, quod tibi ob viam non prodissem. Scilicet contempsisti te, nec potest fieri me quidquam superbius! Quum puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset isque te ante lucem Iconium mihi venturum nunciasset, incertumque, utra via, quum essent duae, altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, praefectum fabrum meum, tibi ob viam misi. Mandavi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent, ut tibi ob viam prodire possem. Currens Lepta venit mihi nunciavit te iam castra praetergressum esse. Confestim Iconium veni. Caetera iam tibi nota sunt. An ego tibi ob viam non prodirem? primum Appio Claudio? deinde imperatori? deinde more maiorum? deinde, quod caput est, amico? quum in isto genere multo etiam ambitiosius facere soleam quam honos meus et dignitas postulat. Sed haec hactenus. **5.** Illud idem Pausania dicebat te dixisse: 'Quidni? Appius Lentulo, Lentulus Appio processit ob viam, Cicero Appio noluit?' Quaeso, etiamne tu has ineptias, homo mea sententia summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem, quae est virtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus quam ornamenta virtutis existimas? Quum ea con-

secutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima, tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus: viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero quam ita et cepi et gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem neque ad gloriam acquirendum putarem, superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec mehercule aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono. Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius, ut quid sit εὐγένεια, quid sit nobilitas intelligas, Athenodorus Sandonis filius quid de his rebus dicat attenderis. 6. Sed ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim. Profecto omnibus officiis meis efficiam, ut ita esse vere possis iudicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim, libero te ista cura:

πάρ' ἐμοί γε καὶ ἄλλοι,

οἳ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Si autem natura es φιλαίτιος, illud non perficies, quo minus tua causa velim: hoc adsequere, ut quam in partem tu accipias minus laborem. Haec ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei benevolentiaeque, quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo.

VIII.

Appium M. Cicero dicit non debere malevolis aliorum sermonibus fidem habere, nec temere suis indulgere suspicionibus. Eius de urbanis rebus litteras sibi gratas fuisse et promissas de suis acceptas fore significat. Rogat, ne provinciam sibi prorogari patiatur. De rebus Parthicis scribit et crebras poscit litteras. Scripsit a. u. c. 703.

CICERO S. D. AP. PULCRO.

1. Etsi, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam te hanc epistolam, quum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato iam levissimo sermone hominum provincialium, tamen, quum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi ut tuis litteris

brevi responderem. 2. Sed prima duo capita epistolae tuae tacita mihi quodam modo relinquenda sunt: nihil enim habent quod definitum sit aut certum nisi me vultu, taciturnitate significasse tibi non esse amicum, idque pro tribunali, quum aliquid ageretur, et non nullis in conviviiis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse possum intelligere: sed quum sit nihil, ne quid dicatur quidem intelligo. Illud quidem scio, meos multos et illustres et ex superiore et ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude et cum magna sollicitaque significatione nostrae familiaritatis ad te vere potuisse deferri. Nam quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut iustius quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis civitatibus postulantibus? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscantium notum non erat. Apameae quum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni legatis nimis magnos, quum solvendo civitates non essent. 3. Hic ego multa simul cogitavi. Primum te, hominem non solum sapientem, verum etiam, ut nunc loquimur, urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari: idque me arbitrator Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Midaeensium testimonio — in ea enim civitate mentio facta est —, sed sua sponte esse laudatum: deinde me ita vidisse accidere multis, ut eorum causa legationes Romam venirent, sed his legationibus non meminisse me ullum tempus laudandi aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent: consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumptu functus esset officio: concessurum, si legitimo: non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis visum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Iam non tantam mihi videntur iniuriam facere ii, qui haec disputant, quam si cuius aures ad hanc disputationem patent. 4. Romae composui edictum: nihil addidi nisi quod publicani me rogarunt, quum

Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum: quo in capite sunt quaedam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magno opere delector: hoc vero, ex quo suspicio nata est me exquisisse aliquid in quo te offenderem, tralaticium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatae rei causa legari putarem, qui et tibi non privato et pro re non privata sua, sed publica, non in privato, sed in publico orbis terrae consilio, id est, in senatu, ut gratias agerent, mittebantur. Neque quum edixi, ne quis iniussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra et qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis litteris irridendum: quid enim erat quod me persequerentur in castra Taurumve transirent, quum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? 5. Nisi forte postea coeperunt legare quam ego Taurum transgressus sum: quod certe non ita est. Quum enim Laodiceae, quum Apameae, quum Synnadis, quum Philomelii, quum Iconii essem, quibus in oppidis omnibus commoratus sum, omnes iam istius generis legationes erant constitutae. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumptu legationum aut minuendo aut remittendo decrevisse nihil nisi quod principes civitatum a me postulassent, ne in venditionem tributorum et illam acerbissimam exactionem, quam tu non ignoras, capitum atque ostiorum inducerentur sumptus minime necessarii. Ego autem quum hoc suscepissem, non solum iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates et perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse. Tu, si istius modi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere: si autem hoc genere delectaris, ut quae tibi in mentem veniant aliis attribuas, genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego si in provincia de tua fama detrahere umquam cogitassem, † non generum tuum libertum Brundisii neque ad praefectum fabrum Corcyrae, quem in locum me venire velles

rettulissem. Qua re potes doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda praeclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: 'disputabant: ego contra disserebam: dicebant: ego negabam.' 6. An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod, quum me iam Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? quod iisdem diebus meus conventus erat Apameae, Synnadis, Philomelii, tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te obiurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio: si ista, quae alios loqui dicis, ipse sentis, tua summa culpa est: sin autem alii tecum haec loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa non nulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans et gravis reperiatur. Quod si qui me astutiores fingit, quid potest esse callidius quam, quum te absentem semper defenderim, quum praesertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque a te absens defendendus essem, nunc committere me, ut tu iure optimo me absentem deserere posses? 7. Unum genus excipio sermonis, in quo persaepe aliquid dicitur, quod te putem non nolle dici, si aut legatorum tuorum cuipiam aut praefectorum aut tribunorum mil. male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur aut in plures, quam mecum Coreyrae Clodius est locutus, quum in eo genere maxime quereretur te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod et multi sunt et tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, laceravi numquam, sed non valde repressi. Si quis est qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam, simulque non de me is peius quam de te existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum laedi se putat, quum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit, hunc ego amicum habere non curo. 8. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior — etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus propter quamdam tristitiam temporum —, non debent mirari homines, quum

et natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior et temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear:

me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi.

9. De rebus urbanis quod me certiore fecisti, quum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti tibi omnia mea mandata curae fore. In quibus unum illud te praecipue rogo, ut cures ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat aut temporis, Hortensiumque, nostrum collegam et familiarem, roges, ut, si umquam mea causa quidquam aut sensit aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat, qua mihi nihil potest esse inimicius. 10. De nostris rebus quod scire vis, Tarso Nonis Octobribus Amanum versus profecti sumus. Haec scripsi postridie eius diei, quum castra haberem in agro Mopsuestiae. Si quid egero, scribam ad te, neque domum umquam ad me litteras mittam quin adiungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam saepissime et de tuis rebus scribas et de meis et de omni rei publicae statu: de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi Pompeium nostrum in Hispaniam iturum.

IX.

Appii litteris humanissime scriptis Cicero humanitate pari respondet, cui de triumpho spe gratulatur. Ad absolvendos libros augurales eum adhortatur ab eoque petit, uti operam det ut sibi supplicatio decernatur. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CICERO AP. PULCRO S.

1. Vix tandem legi litteras dignas Appio Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentiae. Aspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam quas ex itinere ante, quam ex Asia egressus es, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinventus. Itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis rescripsi tibi subiratus. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo liberto meo dedisti

cognovi intellexique in provincia multos fuisse qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent, ad urbem vero ut accesseris vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuisset. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum: Si quid inciderit quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum. Tu vero facile facies: nihil est enim quod studio et benevolentia vel amore potius effici non possit. 2. Ego, etsi et ipse ita iudicabam et fiebam crebro a meis per litteras certior, tamen maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui: neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer — nam id quidem *Ἐπικούρειον* est —, sed mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes quam caeteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis, gratissimum mihi feceris, si ad me, simul atque adeptus eris quod et tu confidis et ego opto, litteras miseris. Longi subsellii, ut noster Pompeius appellat, iudicatio et mora si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit — quid enim potest amplius? —, tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligere vis, ad me litteras, ut quam primum laetitia adficiar, mittito. 3. Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris tui, mihi persolvas. Quum ipsam cognitionem iuris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est quonam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo, ut soles admirari, tantum industriae ponam, committere ut negligens [in] scribendo fuisse videar, praesertim quum id non modo negligentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum haec videbimus. 4. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque et pro nostra non instituta, sed iam inveterata amicitia cures enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime quam primumque de-

cernatur. Omnino serius misi litteras quam vellem: in quo quum difficultas navigandi fuit odiosa, tum in ipsum discendum senatus incidisse credo meas litteras. Sed id feci ad ductus auctoritate et consilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis aestivisque confectis litteras miserim. Haec igitur tibi erunt curae, quem ad modum ostendis, meque totum et mea et meos commendatos habebis.

X.

Appium quum revertisset e provincia, Dolabella accusaverat, qui Tulliam M. Ciceronis filiam in matrimonio habebat. Id se insciente M. Cicero ait esse factum. Praeterea suspicionem a se impeditae legationis, quae ad laudandum Appium decreta fuisset, infirmare studet proconsul. Quae autem de rebus in provincia gestis in hac epistola addiderat, ea videntur casu intercidisse. Denique auguratur Cicero censuram Appio iri delatum. Scriptae sunt litterae a. u. c. 704.

CICERO AP. PULCRO S.

1. Quum est ad nos adlatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facessero, etsi graviter primo nuncio commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit, tamen, ut me collegi, caetera mihi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem et in tuis magnam habebam multaue mihi veniebant in mentem, quam ob rem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli, quod certissimum et iustissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse, facies sapienter et ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum. Ego enim plane video fore nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos poeniteat intemperantiae suae. De me tibi sic contestans omnes deos promitto atque confirmo, me pro tua dignitate — ita malo enim dicere quam pro salute —, in hac provincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis, ut spero, apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partes Omnia volo a me et postules et exspectes: vincam meis of-

ficiis cogitationes tuas. 2. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit, quae mihi tamen nimis longae visae sunt: iniuriam enim mihi fieri putabam, quum rogabar. Nollem accidisset tempus in quo perspicere posses quanti te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quamquam in consuetudine cotidiana perspexisses, sicuti perspicies: sed quoniam accidit, si quid a me praetermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor. 3. Pomptinius, qui a te tractatus est praestanti ac singulari fide, cuius tui beneficii sum ego testis, praestat tibi memoriam benevolentiamque quam debet: qui quum maximis suis rebus coactus a me invitissimo decessisset, tamen, ut vidit interesse tua, conscendens iam navem Epheso Laodiceam revertit. Talia te quum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non possum quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. Si vero efficis, ut censores creentur, et si ita gesseris censuram, ut et debes et potes, non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te praesidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur, ut, quum hic tibi satis fecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus. 4. Quae de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime iucunda acciderunt, eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, quum tibi, cuius mihi amicitia non solum ampla, sed etiam iucunda est, ea tribui, quae debeantur, tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia prope omnium consensu erga fortes et industrios viros: quae mihi ipsi una semper tributa merces est laborum et vigiliarum mearum. 5. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cuius ego salutem duobus capitis iudiciis summa contentione defendi, ut tuis inimiciis suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum, praesertim quum tu omnibus vel ornamentis vel praesidiis redunders, ipsi, ut levissime dicam, multa deessent. Cuius sermo stultus et puerilis erat iam ante ad me a M. Caelio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs

te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem coniunctionem diremissem quam novam conciliassem: neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provincia nec Romae fuit. 6. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quaedam et dubitatio tua, de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus quod tibi obesset facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quod si essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec conferunt, tamen ea stultitia certe non fuisset, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut, in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui dicerent nimis magnos sumptus legatis decerni: quibus ego non tam imperavi quam censui sumptus legatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse testes sunt rationes civitatum, in quibus quantum quaeque voluit legatis tuis datum induxit. 7. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerarunt! non modo sublato sumptus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui iam profecti essent, repetitos et ablato, eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum atque expostularem, ni, ut supra scripsi, purgare me tibi hoc tuo tempore quam accusare te mallet idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te quod credideris: de me quam ob rem non debueris credere pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum iis studiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes, nihil in me non modo perfidiosum et insidiosum et fallax in amicitia, sed ne humile quidem aut ieunum debes agnoscere. 8. Sin autem me astutum et occultum libet fingere, quid est quod minus cadere in eius modi naturam possit quam aut florentissimi hominis aspernari benevolentiam aut eius existimationem oppugnare in provincia, cuius laudem domi defenderis, aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis, aut

id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium aper-
tissimum sit, ad nocendum levissimum? Quid erat autem
cur ego in te tam implacabilis essem, quum te ex fratre meo
ne tunc quidem, quum tibi prope necesse esset eas agere
partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Quum vero red-
itum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid in consu-
latu tuo frustra mecum egisti quod me aut facere aut sentire
voluisses? Quid mihi mandasti, quum te Puteolis prose-
querer, in quo non expectationem tuam diligentia mea vi-
cerim? 9. Quod si id est maxime astuti, omnia ad suam
utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid com-
modis meis aptius quam hominis nobilissimi atque honora-
tissimi coniunctio: cuius opes, ingenium, liberi, adfines,
propinqui mihi magno vel ornamento vel praesidio esse pos-
sent? Quae tamen ego omnia in expetenda amicitia tua
non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia secutus sum.
Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime astringor,
quanta sunt! studiorum similitudo, suavitas consuetudinis,
delectatio vitae atque victus, sermonis societas, litterae in-
teriores. Atque haec domestica. Quid illa tandem popula-
ria? redditus illustris in gratiam, in quo ne per impruden-
tiam quidem errari potest sine suspicione perfidiae, amplis-
simi sacerdotii collegium, in quo non modo amicitiam vio-
lari apud maiores nostros fas non erat, sed ne cooptari qui-
dem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset ini-
micus. 10. Quae ut omittam tam multa atque tanta, quis
umquam tanti quemquam fecit aut facere potuit aut debuit,
quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuae filiae? Etenim si
merita valent, patriam, liberos, salutem, dignitatem, memet
ipsum mihi per illum restitutum puto: si consuetudinis iu-
cunditas, quae fuit umquam amicitia consularium in nostra
civitate coniunctior? si illa amoris atque officii signa, quid
mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit?
quid de se in senatu, quum ipse abesset, per quemquam
agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum voluit
amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tu-
lit contentionem meam pro Milone, adversantem interdum
actionibus suis? quo studio providit ne quae me illius tem-

poris invidia attingeret, quum me consilio, quum auctoritate, quum armis denique texit suis? Quibus quidem temporibus haec in eo gravitas, haec animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Huius igitur filius quum sit gener tuus quumque praeter hanc coniunctionem adfinitatis quam sis Cn. Pompeio carus quamque iucundus intelligam, quo tandem animo in te esse debeo? quum praesertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiam si tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen totumque me ad eius viri ita de me meriti voluntatem nutumque converterem. 11. Sed haec hactenus: pluribus enim etiam fortasse verbis quam necesse fuit scripta sunt. Nunc ea, quae a me perfecta quaeque instituta sint, cognosce. Atque haec agimus et agemus magis pro dignitate quam pro periculo tuo. Te enim, ut spero, prope diem censorem audiemus: cuius magistratus officia, quae sunt maximi animi summique consilii, tibi diligentius et accuratius quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo.

XI.

Appii litteris binis respondet, et primum quidem maiestatis crimine liberato gratulatur. Ad alteram epistolam hoc respondet, gratias agit, quod de statu rei publ. ad se scripserit Appius, orationes eius cupit ad se mitti, purgat se de litteris antea missis. Scripta est epistola a. u. c. 704.

CICERO AP. PULCRO, UT SPERO, CENSORI S. D.

1. Quum essem in castris ad fluvium Pyramum, redditae mihi sunt uno tempore a te epistolae duae, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat ascripta Nonarum Aprilium: in altera, quae mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione maiestatis. De qua etsi permultum ante certior factus eram litteris, nunciis, fama denique ipsa — nihil enim fuit clarius, non quo quisquam aliter putasset, sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure

nunciari solet —, tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae, non solum quia planius loquebantur et uberius quam vulgi sermo, sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, quum de te ex te ipso audiebam. 2. Complexus igitur sum cogitatione te absentem: epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quae enim a cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, virtuti tribuuntur, quia mihi ipse adsentior fortasse, quum ea esse in me fingo, mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu vero quid interest, inquires, an de maiestate? Ad rem nihil: alterum enim non attigisti: alteram auxisti: verum tamen est maiestas, † etsi Sulla voluit, ne in quemvis impune declamari liceret: ambitus vero illa apertam vim habet, ut aut accusetur improbe aut defendatur. Qui enim facta et non facta largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus cui suspectus umquam fuit? Me miserum qui non adfuerim! quos ego risus excitassem! 3. Sed de maiestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris iucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa re publica defensum scribis, quae quidem etiam in summa bonorum et fortium civium copia tueri tales viros deberet, nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel aetatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeii et Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. Laetor virtute et officio quum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius omnium saeculorum et gentium principis, alterius iam pridem iuventutis, celeriter, ut spero, civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi iam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, quum per Asiam decedam. 4. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum et totius rei publicae misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim et pericula leviora, quam timebam, et maiora praesidia, si quidem, ut scribis, omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt, tuumque simul promptum animum et alacrem perspexi ad defendendam rem publicam, mirifi-

camque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod in summis tuis occupationibus mihi tamen rei publicae statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrum ocium serva: ego enim, a te quum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te ociosissimum esse arbitrabar. Nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris orationes tuas confectas omnes exspectabo.

5. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me, nec erat iam quisquam mecum tuorum praeter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse non intelligo. Bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leviter accusans in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querelae mihi quidem videbatur esse amici: sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, eae litterae non fuerunt disertae, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat, sic tu — libet enim mihi iocari — quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale et in censura, si iam es censor, ut spero, de proavo multum cogitato tuo.

XII.

Gratulatur M. Cicero Appio ambitus absoluto: excusat nuptias Tulliae cum P. Dolabella factas: Appio se iam plane reconciliatum scribit. Scripsit a. u. c. 704.

M. CICERO AP. PULCRO S.

1. Gratulabor tibi prius: ita enim rerum ordo postulat: deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de iudicio ambitus, neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te, sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es quoque plura virtutis, industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quae te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium! Nihil iam sum pridem admiratus magis.

2. De me autem, suscipe paulisper meas partes et eum te esse finge, qui sum ego: si

facile inveneris quid dicas, noli ignoscere haesitationi meae. Ego vero velim mihi Tulliaeque meae, sicut tu amicissime et suavissime optas, prospere evenire ea, quae me insciente facta sunt a meis: sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore — spero omnino cum aliqua felicitate et opto —, verum tamen plus me in hac spe tua sapientia et humanitas consolatur quam opportunitas temporis. Itaque quem ad modum expediam exitum huius institutae orationis non reperiō. Neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipse omnibus optimis prosequeris, neque non me tamen mordet aliquid. In quo unum non vereor, ne tu parum perspicias ea, quae gesta sint, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, quum tam longe afuturus essem, ad me ne referrent, agerent quod probassent. 3. In hoc autem mihi illud occurrit: 'Quid tu igitur, si adfuisses?' Rem probassem: de tempore nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me iam dudum laborantem quo modo ea tuear, quae mihi tuenda sunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere: numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen: nisi iam tunc omnia negocia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse, tamen hac mihi adfinitate nunciata, non maiore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. 4. Decedenti mihi et iam imperio annuo terminato ante diem III. Nonas Sextiles, quum ad Sidam navi accederem et mecum Q. Servilius esset, litterae a meis sunt redditae. Dixi statim Servilio — etenim videbatur esse commotus —, ut omnia a me maiora expectaret. Quid multa? benevolentior tibi quam fui nihilo sum factus, diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam, ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem ne cui suspicionem fecte reconciliatae gratiae darem, sic adfinitas nova curam mihi adfert cavendi ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur.

XIII.

Appio gratias agit, quod suos in supplicatione decernenda iu-
 rit, officia sua pollicetur: Dolabellae eum reconciliatum iri et censo-
 rem futurum sperat. Scripta epistola est a. u. c. 704.

CICERO AP. PULCRO S.

1. Quasi divinarem tali in officio fore mihi aliquando ex-
 petendum studium tuum, sic, quum de tuis rebus gestis
 agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen vere: plus
 quam acceperas reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit
 te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego
 a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, do-
 mum veniendo, conveniendis meis, nullum munus officii cui-
 quam reliquum fecisse? Haec mihi ampliora multo sunt
 quam illa ipsa, propter quae haec laborantur. Insignia enim
 virtutis multi etiam sine virtute adsecuti sunt: talium viro-
 rum tanta studia adsequi sola virtus potest. 2. Itaque mihi
 propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam, qua nihil
 est uberius, praesertim in iis studiis, quibus uterque no-
 strum devinctus est. Nam tibi me profiteor et in re publica
 socium, de qua idem sentimus, et in cotidiana vita con-
 iunctum, quam iisdem artibus studiisque colimus. Vellem
 ita fortuna tulisset, ut, quanti ego omnes tuos facio, tanti
 tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua
 permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad
 te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelli-
 ges hac re novata additum potius aliquid ad meum erga te
 studium, quo nihil videbatur addi posse, quam quidquam
 esse detractum. Quum haec scribebam, censorem iam te
 esse sperabam. Eo brevior est epistola et ut adversus ma-
 gistrum morum modestior.

LIBER IV.
AD SER. SULPICIUM ET CAETEROS.

I.

Quo tempore C. Caesar regressus in Hispaniam, Cn. Pompeii legatos oppugnabat, Ser. Sulpicius Rufus vir iuris scientia clarissimus M. Ciceronem convenire voluit, ut cum eo de rei publicae statu communicaret. Huic condicionem rei publicae deplorans Cicero significat quem ad modum, si ipsi placeat, per interpretem utriusque commodorem agere possint. Data est epistola e villa quadam Ciceronis a. u. c. 705.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. C. Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit te ex se quaesisse quibus in locis essem, molesteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, quum ad urbem accessissem, non vidisses, et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum communicare. Utinam, Servi, salvis rebus — sic enim est dicendum — colloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti rei publicae tulissemus. Cognoram enim iam absens te haec mala multo ante providentem defensorem pacis et in consulatu tuo et post consulatum fuisse. Ego autem, quum consilium tuum probarem et idem ipse sentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram: solus eram: rudis esse videbar in causa: incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil iam videmur opitulari posse rei publicae, si quid est in quo nobismet ipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus, nemo est omnium quicum potius mihi quam tecum communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla neque doctissimorum, quos semper coluisti, praecepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem te frustra in senatum sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem ne eius

animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me quum rogaret, ut adessem in senatu eadem omnia, quae a te de pace et de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. 2. Res vides quo modo se habeat: orbem terrarum imperiis distributis ardere bello: urbem sine legibus, sine iudiciis, sine iure, sine fide relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest non modo quid sperem, sed vix iam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse nos colloqui, quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cuius iam etiam nomen invitus audio, tamen propius accedam, Trebatioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret, idque ut facias velim, aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas, ne aut tibi exire ex urbe necesse sit aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse adrogo, ut exploratum habeam, quidquid nos de communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

II.

Ser. Sulpicio, Cn. Pompeii an C. Caesaris partes sequatur, dubitanti, plus alteras honestatis, firmitatis alteras habere scribit. Longius ergo discedendum ab urbe, in qua quae fiant turpe sit probare, non probare periculosum. Sed quo sit eundum quam primum rogat ad se deliberatum ut veniat. Scripsit a. u. c. 705.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. A. d. III. Kal. Maias quum essem in Cumano, accepi tuas litteras: quibus lectis cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui, quum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset: quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam tuas litteras legi, Postumia tua me convenit et Servius noster. His placuit ut tu in Cumanum venires: quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt. 2. Quod meum consilium exquiris, id est tale, ut capere facilius ipse possim quam alteri dare. Quid enim est quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate

summaque prudentia? Si quid rectissimum sit quaerimus, perspicuum est: si quid maxime expediat, obscurum: sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire nisi quod rectum honestumque sit, non potest esse dubium quid faciendum nobis sit. 3. Quod existimas meam causam coniunctam esse cum tua, certe similis in utroque nostrum, quum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt, qua quum ipsi Caesari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo defendenda pace arbitrabamur. Quantum nos fefellerit et quem in locum res deducta sit vides. Neque solum ea perspicis, quae geruntur quaeque iam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quae fiunt, aut interesse, etiam si non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. 4. Restat ut discedendum putem. In quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. Omnino quum miseriores res numquam accidit tum ne deliberatio quidem difficilior: nihil enim constitui potest quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes iam statutum quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris: sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te exspectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiae placere. Vale.

III.

M. Cicero consolatur Ser. Sulpicium, post pugnam Pharsalicam a Caesare Achaiae praefectum, dolentem de rei publicae calamitate. Scripsit a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Vehementer te esse sollicitum et in communibus miseriis praecipuo quodam dolore angī multi ad nos cotidie deferunt. Quod quamquam minime miror et meum quodam modo agnosco, doleo tamen te sapientia praeditum prope singulari non tuis bonis delectari potius quam alienis

malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui maiorum ex perniciē et peste rei publicae molestiam traxerit, tamen multa iam consolantur maximeque conscientia consiliorum meorum. Multo enim ante tamquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram, neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente et denunciante te. Etsi enim afui magnam partem consulatus tui, tamen et absens cognoscebam quae esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo sententia et ipse adfui primis temporibus tui consulatus, quum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, quum superiores nullo tali exemplo antea in re publica cognito tam crudeles fuissent, quicumque postea rem publicam oppressisset armis, multo intolerabiliorum futurum. Nam quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant, sed aliquid atque adeo multa addunt et adferunt de suo. 2. Qua re meminisse debes eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sint secuti, sua stultitia occidisse, quum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices: 'Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis rei publicae?' Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio et desperatio recuperandi: sed tamen et Caesar ipse ita de te iudicat et omnes cives sic existimant, quasi rumen aliquod extinctis caeteris elucere sanctitatem et prudentiam et dignitatem tuam. Haec tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes: quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer ne ea cognosceres absens, quae quia non vides, mihi videris meliore esse condicione quam nos, qui videmus. 3. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levare possent molestiae tuae. Reliqua sunt in te ipso neque mihi ignota nec minima solacia, ut quidem ego sentio, multo maxima: quae ego experiens cotidie sic probo, ut ea mihi salutem adferre videantur. Te autem ab initio aetatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse omniaque, quae a sapientissimis ad bene vivendum

tradita essent, summo studio curaque didicisse. Quae quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent. his vero temporibus habemus aliud nihil in quo acquiescimus. Nihil faciam insolenter, neque te tali vel scientia vel natura praeditum hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus aetatis studium tuum dedisti. 4. Tantum dicam, quod te spero approbaturum, me, postea quam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia neque in foro viderim, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus quam nostrae relictum est loci. Qua re non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quae, etiam si minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus in primisque in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat, a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini, mihi-que ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, quum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum.

IV.

Ser. Sulpicii excusatione de litteris saepius uno exemplo missis ex parte accepta scribendi laudat elegantiam, probat consilium de Achaiae administratione non recusanda initum. Narrat de senatus in Marcelli restitutione officio, de studiis Servii filii, aliis rebus. Scripta epistola est a. u. c. 707.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur saepius ad me litteras uno exemplo dedisses, sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur: illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate — sic enim appellas — iisdem verbis epistolas saepius mittere, nec nosco nec probo. Et ego ipse, quem tu per iocum — sic enim accipio — divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: *εἰρωνεύεσθαι* enim non necesse est: sed tamen idem, nec hoc *εἰρωνεύομενος*, facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et ele-

gantiae. 2. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achai-
cum negotium non recusavisse, quum semper probavissem,
tum multo magis probavi lectis tuis proximis litteris. Omnes
enim causae, quas commemoras, iustissimae sunt tuaque et
auctoritate et prudentia et dignissimae. Quod aliter cecidi-
disse rem existimas atque opinatus sis, id tibi nullo modo ad-
sentior. Sed quia tanta perturbatio et confusio est rerum,
ita perculsa et prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is
cuique locus, ubi ipse sit, et sibi quisque miserrimus esse
videatur, propterea et tui consilii poenitet te et nos, qui
domi sumus, tibi beati videmur: at contra nobis non tu qui-
dem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. Atque hoc
ipso melior est tua quam nostra condicio, quod tu quid do-
leat scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus: nec
id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriae.
quae civilibus bellis semper est insolens. 3. Uno te vici-
mus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paullo ante quam
tu cognovimus: etiam mehercule, quod quem ad modum
ea res ageretur vidimus. Nam sic fac existimes, post has
miserias, id est, postquam armis disceptari coeptum est de
iure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et
ipse Caesar accusata acerbitate Marcelli — sic enim appel-
labat — laudataque honorificentissime et aequitate tua et
prudentia, repente praeter spem dixit, ‘se senatui roganti
de Marcello ne hominis quidem causa negaturum.’ Fecerat
autem hoc senatus, ut, quum a L. Pisone mentio esset facta
de Marcello et quum C. Marcellus se ad Caesaris pedes ab-
iecisset, cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex acce-
deret. Noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies visus est,
ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis rei pu-
blicaе. 4. Itaque quum omnes ante me rogati gratias Cae-
sari egissent praeter Volcatium — is enim, si eo loco esset,
negavit se facturum fuisse —, ego rogatus mutavi meum
consilium. Nam statueram non mehercule inertia, sed desi-
derio pristinae dignitatis in perpetuum tacere. Fregit hoc
meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus offi-
cium. Itaque pluribus verbis egi Caesari gratias, meque me-
tuo ne etiam in caeteris rebus honesto ocio privarim, quod

erat unum solacium in malis. Sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam aux etiam intra modum, ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis et maxime philosophia delectavit, tamen hoc studium cotidie ingravescit, credo et aetatis maturitate ad prudentiam et his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. 5. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid iam noctes te adiuwabunt. Servius tuus vel potius noster summa me observantia colit: cuius ego quum omni probitate summaque virtute tum studiis doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt eius modi, ut, si Romae sis, nihil praeter tuos delectare possit. De reliquis nihil melius ipso est, caeteri et caetera eius modi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te videre cupimus, sed consulimus tibi.

V.

Ser. Sulpicius Achaiae praefectus consolatur M. Ciceronem afflicto obitu filiae ex partu mense Febr. mortuae. Scripta epistola est a. u. c. 709.

SERVIUS CICERONI S.

1. Postea quam mihi renunciatum est de obitu Tulliae filiae tuae, sane quam pro eo ac debui graviter molesteque tuli communemque eam calamitatem existimavi, qui, si istic adfuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet propinquos ac familiares, ii ipsi pari molestia adficiuntur neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere quam aliis posse suum officium praestare, tamen quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere, non quo

te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias. 2. Quid est quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? Cogita quem ad modum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus quam liberi cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam debet atque omnia minoris existimare? 3. An illius vicem, credo, doles? Quotiens in eam cogitationem necesse est et tu veneris et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res? quae spes? quod animi solacium? Ut cum aliquo adolescente primario coniuncta aetatem gereret? Licitum est tibi, credo pro tua dignitate ex hac iuventute generum deligere cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares! An ut ea liberos ex sese pareret, quos quum florentes videret, laetaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent, honores ordinatim petaturi essent, in re publica, in amicorum negotiis libertate sua usi? Quid horum fuit quod non prius, quam datum est, ademptum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum: nisi hoc peius sit, haec sufferre et perpeti. 4. Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi dolorem minuere possit. Ex Asia rediens quum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Aegina, ante me Megara, dextra Piraeus, sinistra Corinthus: quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos iacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: 'Hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, quum uno loco tot oppidum cadavera protecta iacent? Visne tu te, Servi, cohibere et meminisse hominem te esse natum?' Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri claris-

simi interierunt: de imperio populi Romani tanta deminutio facta est: omnes provinciae conquassatae sunt: in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris? quae si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat. 5. Etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt: illam, quam diu ei opus fuerit, vixisse: una cum re publica fuisse: te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse: adolescentibus primariis nuptam fuisse: omnibus bonis prope perfunctam esse: quum res publica occideret, vita excessisse. Quid est quod tu aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium, neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt, sed potius, quae aliis tute praecipere soles, ea tute tibi subiice atque apud animum propone. 6. Nullus dolor est quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te exspectare tempus tibi turpe est ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quod si qui etiam inferis sensus est, qui illius in te amor fuit pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuae: da caeteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore maerent: da patriae ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit, noli committere ut quisquam te putet non tam filiam quam rei publicae tempora et aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiae tuae diffidere: qua re, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquotiens secundam pulcherrime te ferre fortunam magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus adversam quoque te aequae ferre posse neque id maius, quam debeat, tibi onus videri, ne ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, quum te tranquillioris animo esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quem ad modumque se provincia habeat, certior faciam. Vale.

VI.

Ser. Sulpicii superioribus litteris respondet, quas ait sibi magno solacio fuisse: quam ob rem quamquam nemini quam sibi iustiores dolendi causas fuisse dicit, maximam tamen sibi sperat levationem redditu et Servii consuetudine fore. Scripta est epistola a. u. c. 709.

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1. Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu adfuisses. Quantum enim praesens me adjuvare potueris et consolando et prope aequae dolendo facile ex eo intelligo, quod litteris lectis aliquantum acquievi. Nam et ea scripsisti, quae levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quae illi tempori tribui potuerunt, declaravit et quanti ipse me faceret et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum et societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo me non ita ferre casum meum, ut tu, tali sapientia praeditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum et vix resisto dolori, quod ea me solacia deficiunt, quae caeteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum et magnis rebus gestis, amisit, et L. Paullus, qui duo septem diebus, et vester Gallus et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex re publica consequebantur. 2. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quae ipse commemoras quaeque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solacium, quod ereptum est. Non amicorum negociis, non rei publicae procuratione impediabantur cogitationes meae: nihil in foro agere libebat: aspicere curiam non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me et industriae meae fructus et fortunae perdidisse. Sed quum cogitarem haec mihi tecum et cum quibusdam esse communia, et quum frangerem iam ipse me cogereque illa ferre toleranter, habebam quo confugerem, ubi conquiescerem,

cuius in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a re publica maestum domus excipiebat quae levaret, sic nunc domo maerens ad rem publicam confugere possum, ut in eius bonis acquiescam. Itaque et domo absum et foro, quod nec eum dolorem, quem a re publica capio, domus iam consolari potest nec domesticum res publica. 3. Quo magis te exspecto teque videre quam primum cupio. Maior enim levatio mihi adferri nulla potest quam coniunctio consuetudinis sermonumque nostrorum: quamquam sperabam tuum adventum — sic enim audiebam — appropinquare. Ego autem quum multis de causis te exopto quam primum videre tum etiam, ut ante commentemur inter nos qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum et prudentis et liberalis et, ut perspexisse videor, nec a me alieni et tibi amicissimi. Quod quum ita sit, magnae tamen est deliberationis quae ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi.

VII.

Laudat M. Marcelli prudentiam, qui perpetuo a patria abesse constituerat, sed hortatur tamen ut redeat in patriam, quod et veniam redeundi a Caesare impetrare facile sit et domi apud suos melius quam extra patriam vivere possit. Data est epistola Roma a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Etsi eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo, tamen et amicitiae nostrae vetustas et tua summa erga me benevolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer et non aliena esse ducerem a dignitate. 2. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, praeclare memini: sed idem etiam illa vidi,

neque te consilium civilis belli ita gerendi nec copias Cn. Pompeii nec genus exercitus probare semperque summe diffidere: qua in sententia me quoque fuisse memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis et ego id semper egi, ne interesssem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quae erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abiecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abiecisti certandi etiam cupiditatem ostendisti:que sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non persequi. 3. Qui non idem consilium quod tu secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt iique se in Africam contulerunt, aut, quem ad modum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor a plerisque vel dicam ab omnibus sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi iudicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quemdam modum, praesertim quum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas praeter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse quod dubitationem adferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam nihil attinet dicere, quum appareat ipse quid fecerim. 4. Sed tamen, si iam ita constituisses, ut abesse perpetuo mallet quam ea, quae nolles, videre, tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in eius ipsius, quem fugeres, potestate. Qui si facile passurus esset te carentem patria et fortunis tuis quiete et libere vivere, cogitandum tibi tamen esset Romaene et domi tuae, cuiusmodi res esset, an Mytilenis aut Rhodi mallet vivere. Sed quum ita late pateat eius potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit, nonne mavis sine periculo tuae domi esse quam cum periculo alienae? Equidem, etiam si appetenda mors esset, domi atque in patria mallet quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te dili-

gunt, sentiunt: quorum est magna pro tuis maximis clarissimisque virtutibus multitudo. 5. Habemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere iniuriam, quae futura perpetua sit, propterea quod neque is, qui tenet rem publicam, patietur neque ipsa res publica, tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. 6. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multae et adsiduae lacrimae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura et dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, quum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus quantum victi, sed tamen consilio, studio Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus.

VIII.

Collaudata M. Marcelli prudentia Cicero tamen rursus suadet, ut domum ad suos revertendi consilium capiat, et sua officia promittit. Scripta est epistola a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Neque monere te audeo praestanti prudentia virum nec confirmare maximi animi hominem unumque fortissimum, consolari vero nullo modo. Nam si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo quam consolari dolorem tuum: sin te tanta mala rei publicae frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, quum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praebeam praestemque et ad omnia, quae tui velint, ita sim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa sed ea quoque, etiam quae non possim, putem. 2. Illud tamen vel tu me monuisse vel censuisse puta vel propter benevolentiam tacere non potuisse, ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua res publica, in ea te esse oportere iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem temporis: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quae est dome-

stica sede iucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse, fore cum tuis, si modo erunt tui: si minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae coniunctioni amorique facturum. Vale.

IX.

Etiam his litteris M. Cicero M. Marcello, ut domum redeat, suadet, maxime in eo occupatus, ut singula argumenta, quibus ille sententiam suam defenderat, refutet. Scripsit a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1. Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram quo te animo censerem esse oportere et quid tibi faciendum arbitrarer, tamen, quum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris cum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea re publica, quaecumque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse quae nolis, non plura tamen quam audis cotidie. Non est porro tuum uno sensu solum oculorum moveri: quum idem illud auribus percipias, quod etiam maius videri solet, minus laborare. 2. At tibi ipsi dicendum erit aliquid quod non sentias aut faciendum quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum: deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse quae sentias non licet: tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rem publicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, quum omnium nostrum coniunctum esset periculum, suo et certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse quam incertis in rebus fuisset? et, qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset nec fratre tuo consulatum ex au-

cloritate tua gerente vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem nostras sententias desideraturum censes fuisse?

3. Omnia sunt misera in bellis civilibus: quae maiores nostri ne semel quidem, nostra aetas saepe iam sensit: sed miserius nihil quam ipsa victoria, quae etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut, etiam si natura tales non sint, necessitate esse cogantur: multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul quam illa crudelis esset futura victoria? Igitur tunc quoque careres patria, ne quae nolles videres? Non, inquires: ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam. At erat tuae virtutis in minimis tuas res ponere, de re publica vehementius laborare. Deinde qui finis istius consilii est? Nam adhuc et factum tuum probatur et, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod et initium belli necessario secutus sis et extrema sapienter persequi nolueris: fortuna, quod honesto ocio teneris et statum et famam dignitatis tuae. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria, nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius nec eam multis claris viris orbatam privare etiam aspectu tuo. **4.** Denique, si fuit magni animi non isse supplicem victori, vide ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem, et, si sapientis est carere patria, duri non desiderare, et, si re publica non possis frui, stultum est nolle privata. Caput illud est, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit ne tutior non sit. Magna gladiatorum est licentia, sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello fratri tuo aut par aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus et incolumitati et vitae et fortunis tuis.

X.

Hortatur M. Marcellum, ut redditum a Caesare iam impetratum maturet: id ad rem eius familiarem pertinere. Scripta epistola est a. u. c. 709.

CICERO MARCELLO S.

1. Etsi nihil [habebam] novi quod ad te scriberem magisque

litteras tuas iam expectare incipiebam vel te potius ipsum, tamen, quum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias: venies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. 2. Quod si nullum haberes sensum nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre, sed quum leviora non multo essent quae audirentur quam quae viderentur, suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuae te quam primum venire, idque in omnes partes valeret, putavi ea de re te esse admonendum. Sed quoniam quid mihi placeret ostendi, reliqua tu pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te expectemus, certiore facias.

XI.

M. Marcellus se Ciceronis auctoritate plus etiam quam C. Marcelli fratris commotum esse significat, ut reditum in patriam pararet, eiusque benevolentiam sibi maxime gratam fuisse. Data est epistola Mytilenis a. u. c. 708.

MARCELLUS CICERONI S.

1. Plurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem quum in omni re tum in hoc maxime negotio potes existimare. Quum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret, non prius mihi persuadere potuit quam tuis est effectum literis ut uterer vestro potissimum consilio. Res quem ad modum sit acta vestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo, tamen hoc mihi multo iucundius est et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae saluti faverent, te cupidissimum mei singularemque mihi benevolentiam praestitisse cognovi. 2. Reliqua sunt eius modi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile et aequo animo carebam: hoc vero eius modi esse statuo, ut sine talium virorum et amicorum benevolentia neque in adversa neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Ita-

que in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo.

XII.

Ser. Sulpicius caedem M. Marcelli a P. Magio Cilone factam non sine summi doloris significatione, quem ipse ceperit, narrat eiusque sepulturam per se effectam. Data epistola est Athenis pr. Kal. Iun. a. u. c. 709.

SERVIUS CICERONI S.

1. Pluribus verbis, etsi scio non iucundissimum me nuncium vobis adlaturum, tamen, quoniam casus et natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x. Kal. Iun. quum ab Epidauro Piraeum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die quum ab eo digressus essem eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem reliquamque iuris dictionem absolverem, ille, ut aiebat, supra Maleam in Italiam versus navigaturus erat. 2. Post diem tertium eius diei, quum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nunciavit M. Marcellum, collegam nostrum, post cenae tempus a P. Magio Cilone, familiare eius, pugione percussum esse et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem, sperare tamen eum vivere posse: Magium se ipsum interfecisse postea: se a Marcello ad me missum esse qui haec nunciaret et rogaret, uti medicos. Coëgi et e vestigio eo sum profectus prima luce. Quum non longe a Piraeo abessem, puer Acidini ob viam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum paullo ante lucem Marcellum diem suum obisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est adfectus, et, cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus qui ei mortem offerret. 3. Ego tamen ad tabernaculum eius perrexī. Inveni duos liberos et pauculos servos: reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre:

ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent, neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus gymnasio eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbi terrarum gymnasio Academiae locum delegimus ibique eum combussimus, posteaque curavimus, ut eidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quae nostra officia fuerunt, pro collegio et pro propinquitate et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. Vale. D. pr. Kal. Iun. Athenis.

XIII.

P. Nigidium Figulum exsultantem suo ipsius exemplo consolatur M. Cicero eique spem reditus ostendit. Missa epistola est Roma a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. P. FIGULO.

1. Quaerenti mihi iam diu quid ad te potissimum scriberem non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam et miserum et his temporibus consentaneum genus litterarum: id quoque deficiebat me, in quo debebat esse aut promissio auxilii alicuius aut consolatio doloris tui. Quid pollicerer non erat: ipse enim pari fortuna abiectus aliorum opibus casus meos sustentabam, saepiusque mihi veniebat in mentem queri quod ita viverem quam gaudere quod viverem. 2. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis iniuria nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare quod non ultro mihi Caesar detulerit, tamen nihilo minus eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. Careo enim quum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam te

socio defensa res publica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus, nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipse video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus, et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc his quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem sed ea plus non potest quam vis et mutatio omnium rerum atque temporum. 3. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me et voluntas et consuetudo adsuefecerat, quum caeteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem, et qui antea aut obscuris hominibus aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo et maxima quondam gratia et mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. 4. Reliquum est ut consoler et adferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam tibi totam relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent tu videbis. Ego, quod intelligere et sentire, quia sum Romae et quia curo attendoque, possum, id tibi adfirmo: te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. 5. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius quibus est iratior respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares vero eius, et ii quidem, qui illi iucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas vel potius consensus omnium. Etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit

necesse est, res publica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit. 6. Redeo igitur ad id, ut iam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram. Nam et complectar eius familiarissimos, qui me admodum diligunt multumque mecum sunt, et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam quam scribere audeo, caeteraque, quae tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima: nihil in re familiari mea est quod ego meum malim esse quam tuum. Hac de re et de hoc genere toto hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo te esse usurum tuis. 7. Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo ut maximo sis nec ea solum memineris, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio studioque peperisti. Quae si colliges, et sperabis omnia optime et quae accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed haec tu melius vel optime omnium. Ego, quae pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo.

XIV.

M. Cicero Cn. Plancio ad binas litteras respondet, quarum alteris de pristina dignitate a Caesare Ciceroni restituta gratulatus erat, alteris de novis nuptiis dimissa Terentia factis. Ac primum quidem significat sibi pristinam dignitatem nequaquam redditam esse, novas autem nuptias se scribit fecisse propter res domesticas suas. Denique Cn. Plancium Corcyrae tum exultantem consolari studet. Scripta epistola est a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1. Binas a te accepi litteras, Corcyra datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem obtinere, alteris dicebas te velle quae egissem bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de re publica sentire et bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam: sin autem in eo dignitas est, si quod sen-

tias aut re efficere possis aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis, agiturque praeclare, si nosmet ipsos regere possumus, ut ea, quae partim iam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in eius modi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentat, ex altera servitatem. 2. Quo in periculo non nihil me consolatur, quum recordor haec me tum vidisse, quum secundas etiam res nostras, non modo adversas pertimescebam videbamque quanto periculo de iure publico disceptaretur armis. Quibus si ii vicissent, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram, tamen intelligebam et iratorum hominum et cupidorum et insolentium quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me haec praedicentem atque optime consulentem saluti suae malebant nimium timidum quam satis prudentem existimari. 3. Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis, te ita velle certo scio, sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam rem publicam offendissem. Quibus enim pro meis immortalibus beneficiis carissima mea salus et meae fortunae esse debebant, quum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis vel etiam nimium multa. 4. De tuis velim ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi praecipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore: nam alteros tibi iam placatos esse intelligo, alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquam videam quis sim hoc tempore et quid possim, opera tamen et consilio, studio quidem certe rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Tu velim et quid agas et quid acturum te putes facias me quam diligentissime certio-
STATAAD M

XV.

Hortatur M. Cicero Cn. Plancium, ut neve propriam sibi fortunam postulet neve communem omnium recuset seseque amare pergat. Scripsit a. u. c. 708.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1. Accepi perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui, cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. Nam quam fortiter ferres communes misérias non intellexi: quam me amares facile perspexi, sed hoc scieram: illud si scissem, ad id meas litteras accommodavissem. 2. Sed tamen etsi antea scripsi, quae existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi sumus. Qua re non debes aut propriam fortunam et praecipuam postulare aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus: quod de te sperare, de me praestare possum.

Bei B. G. Teubner in Leipzig sind ferner erschienen:

WÖRTERBUCH

zu

XENOPHONS ANABASIS.

Für den Schulgebrauch bearbeitet

von

Ferdinand Vollbrecht,

Rector zu Otterndorf.

Mit 70 in den Text eingedruckten Holzschnitten, drei lithogr. Tafeln und einer Karte.

gr. 8. geh. 18 Ngr.

Dieses neue Specialwörterbuch zur Anabasis unterscheidet sich namentlich durch die in den Text gedruckten Holzschnitte und die beigegebenen Tafeln von seinen sämtlichen Vorgängern. Der Verfasser ging nemlich von der Ueberzeugung aus, dass ein Specialwörterbuch für Schüler einer Tertia, denen die Benutzung antiquarischer, geographischer und anderer Hilfsmittel in der Regel nicht zu Dienste steht, in sachlicher Beziehung eine klare und bündige Darlegung alles dessen bieten muss, was der Schüler zum vollen Verständnis braucht und dass für diesen Zweck alles, was für die Einbildungskraft anschaulich gemacht werden kann, auch anschaulich gemacht werden muss. Aus diesem Grunde sind die zahlreichen Abbildungen beigegeben worden, welche dem Wörterbuche, das selbstverständlich auch in sprachlicher Beziehung auf der Höhe der Wissenschaft steht, einen bedeutenden Vorzug verleihen.

Benseler - Schenkl's

Griechisch-deutsches und deutsch-griechisches

SCHUL - W Ö R T E R B U C H.

I. Band: Griechisch-Deutsch. Von G. E. Benseler. 3. Aufl.
gr. 8. geh. Preis 2 Thlr.

II. Band: Deutsch-Griechisch. Von K. Schenkl. gr. 8.
geh. Preis 2 Thlr. 12 Ngr.

Das Griechisch-deutsche Schul-Wörterbuch von Benseler ist bereits in 3 starken Auflagen verbreitet und in seiner Einrichtung hinlänglich bekannt. Durch besondere Berücksichtigung der von Schulen gelesenen Autoren ist es für den Gebrauch an Gymnasien weit zweckdienlicher als alle grösseren Wörterbücher.

Das Deutsch-griechische Schul-Wörterbuch von Schenkl, vor Kurzem erst erschienen, wird an Vollständigkeit und Genauigkeit von keinem anderen Wörterbuche übertroffen, während es erheblich billiger als alle ähnlichen Wörterbücher ist.

Demosthenes' ausgewählte Reden. Von C. Rehdantz. I. Theil.	
Heft: I—III: Olynthische Reden. IV: Erste Rede gegen Philippos.	
2. Aufl.	9
II. Heft: V. Rede über den Frieden. VI. Zweite Rede gegen Philippos. VIII. Rede über die Angelegenheiten im Cherrones. IX. Dritte Rede gegen Philippos. Indices.	12
Herodotos. Von Dr. K. Abicht. I. Band. Buch I. II. nebst Einleitung und Uebersicht über den Dialect	27
— II. Band. Buch III u. IV.	21
— III. Band. Buch V u. VI.	15
— IV. Band. Buch VII.	15
— V. Band. Buch VIII u. IX. Mit 2 Karten	18
Homer's Odyssee. Von K. Fr. Ameis. I. Band. I. Heft, Gesang I—VI. 3. Aufl.	12
— I. Band. II. Heft, Gesang VII—XII. 3. Aufl.	12
— II. Band. I. Heft, Gesang XIII—XVIII. 3. Aufl.	12
— II. Band. II. Heft, Gesang XIX—XXIV. 2. Aufl.	12
— Anhang. 1. u. 2. Heft à 6 Ngr. 3. Heft 9 Ngr.	
Horaz. Oden und Epoden. Von C. W. Nauck. 6. Aufl.	18
— Satiren und Episteln. Von G. T. A. Krüger. 5. Aufl.	24
Isocrates' ausgewählte Reden. Von O. Schneider. I. Bdchn.: Demonicus.	
Euagoras. Areopagiticus	9
— U. Bändchen: Panegyricus und Philippus	12
Livi, Titl, ab urbe condita liber I. Von Josef Frey	9
— liber II. Von Josef Frey	9
Lucian ausgewählte Dialoge. Von C. Jacobitz. I. Bdchn.: Traum. Timon. Prometheus. Charon	7 1/2
— II. Bdchn.: Die Todtengespräche. Ausgew. Göttergespräche. Der Hahn	10
— III. Bdchn.: Demonax. Der Fischer. Anacharsis.	10
Lysias ausgewählte Reden. Von H. Froberg. I. Bändchen	18
Ovid's Metamorphosen. Von J. Siebelis. I. Heft, Buch I—IX. 5. Auflage	15
— II. Heft, Buch X—XV. 4. Aufl.	15
Phaedri fabulae. Von J. Siebelis. 3. Auflage	7 1/2
Platon's ausgewählte Schriften. I. Bändchen: Die Vertheidigungsrede des Sokrates. Kriton. Von Chr. Cron. 3. Aufl.	9
— II. Bändchen: Gorgias. Von J. Deuschle. 2. Aufl.	18
— — Anhang	9
— III. Bändchen: Laches. Von Chr. Cron	6
— IV. Bändchen: Protagoras. Von J. Deuschle	10
Plautus' ausgewählte Komödien. Von E. J. Brix. I. Bdchn.: Trinummus	10
— II. Bändchen: Captivi	7 1/2
— III. Bändchen: Menaechnmi.	7 1/2
Plutarch's Biographien. Von Ott. Siefert. I. Bd.: Philopoemen und Flamininus	7 1/2
— II. Bändchen: Timoleon und Pyrrhos	10
M. Fabii Quintilian institutionis oratoriae liber decimus. Von Dr. G. T. A. Krüger.	6
Sallustius. Von R. Dietsch. I. Theil: De Catilinae conjuratione	18
Sophokles. Von Gust. Wolff. I. Theil: Atlas. 2. Aufl.	10
— II. Theil: Elektra	10
— III. Theil: Antigone	10
Supplementum lectionis Graecae. Von C. A. J. Hoffmann	15
Tacitus' Historien. Von K. Heraeus. I. Bändchen. I. u. II. Buch	15
Theokrit's Idyllen. Von A. T. H. Fritzsche	24
Thukydides. Von G. Böhme. I. Bd. 2. Aufl. I. Heft. Buch I u. II, II. Heft. Buch III u. IV.	12
— II. Band. 2. Aufl. I. Heft. Buch V u. VI, II. Heft. Buch VII u. VIII	12
Xenophon's Anabasis. Von F. Vollbrecht. I. Bdchn.: Heft I—III. Mit Holzschnitten, 2 Figurentafeln und 1 Karte von H. Lange. 3. Aufl.	15
— II. Bdchn.: Buch IV—VII. 3. Aufl.	12
— Von R. Kühner. Mit 1 Karte	15
Cyropädie. Von L. Breitenbach	22 1/2
Einzelne à 12 Ngr. I. Heft: Buch I—IV, II. Heft: Buch V—VII.	
— Griechische Geschichte. Von B. Buchsenschütz. I. Heft. Buch I—IV	12
— II. Heft. Buch V—VII und Index	12
— Memorabillen. Von R. Kühner	12

Bekanntlich zeichnen sich diese Schulausgaben dadurch aus, dass sie, aus der Praxis des Schulunterrichts hervorgegangen, vor allem das Bedürfnis der Schule ins Auge fassen, ohne dabei die Ansprüche der Wissenschaft unberücksichtigt zu lassen. Die in der Sammlung noch fehlenden Schul-Autoren werden in kürzester Zeit hinzugefügt werden.

Wer, welche Behufs der Einführung einzelne Ausgaben näher kennen lernen wollen, Vergnügen ein Freilexemplar der betr. Bände.

LIPSIAE.
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXVIII.